

Hrvatsko javno bilježništvo

Zagreb, studenog 2014.

Doc. dr. sc. MIRELA KREŠIĆ
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

RAZVOJ MODERNOGA JAVNOG BILJEŽNIŠTVA U HRVATSKOJ

U sklopu opsežne reforme pravnog sustava Republike Hrvatske tijekom devedesetih godina 20. stoljeća (1993.) donesen je Zakon o javnom bilježništvu kojim je javno bilježništvo ustrojeno kao posebna javna služba. Za razliku od današnjega jedinstvenog razvoja javnog bilježništva, do godine 1941. odnosno 1944., povijesna razjedinjenost hrvatskih zemalja utjecala je na različitost uređenja bilježništva, ali i na značaj koje je u prethodnom razdoblju bilježništvo imalo u pojedinim krajevima.¹ Značajnu prijelomnicu u razvoju europskog (svjetskog) bilježništva, pa tako i u razvoju modernoga hrvatskog bilježništva, predstavljala su zbivanja potaknuta Francuskom revolucijom koja su 1803. rezultirala donošenjem Zakona o notarijatu toga „najsavršenijeg spomenika francuskog zakonodavstva“.² Tim je zakonom ustrojen novi model europskoga bilježništva kao spoj modernoga i tradicionalnog, odnosno model koji je prilagođen organizaciji modernog društva, uz očuvanje tradicionalnog obilježja bilježništva kao slobodne profesije s javnim ovlastima.³ Javni bilježnik je tako postao državni službenik i osoba od javnog povjerenja koji svoju službu obavlja prema zakonu.⁴

I. JAVNO BILJEŽNIŠTVO U ISTRI I DALMACIJI

Uvod. Razvoj moderne institucije javnog bilježništva na području Istre i Dalmacije tijekom 19. i prve polovice 20. stoljeća odvijao se u okviru različitih državnopravnih okvira kojih su ove hrvatske zemlje bile sastavni dio.

Francuska uprava. Ukidajući Mletačku Republiku 1797. g. Napoleon je mirom u Kampoformiju Habsburškoj Monarhiji prepustio mletačku Istru i Dalmaciju s Bokom kotorskom. No već je

¹ Najznačajnije institucije javne vjere s dugom tradicijom na području današnje Hrvatske su: pristav, vjerodostojna mjesta te javno bilježništvo. Više v. Krešić, M., *Javno bilježništvo na hrvatsko-slavonskom pravnom području 1859.-1941.*, Časopis za suvremenu povijest, 2010., br. 1, str. 92. – 93.

² Pappafave, V., *Bilježnički obraznik sa izjašnjenjima povjestnim, bibliografskim i pravničkim*, Zadar 1896., str. xxx.

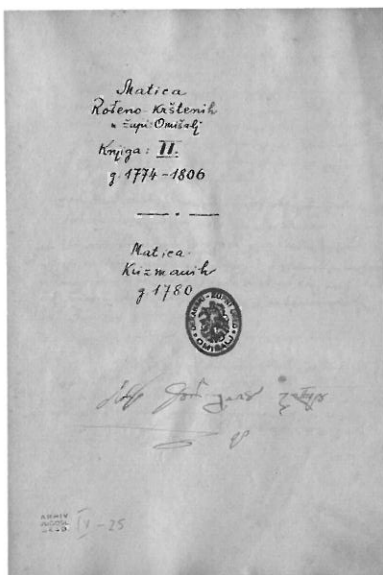
³ Dika, M., *Osvrt na povijesni razvoj europskog latinskoga javnog bilježništva*, Crnić, I.; Dika, M., (ur.) Zakon o javnom bilježništvu, Zagreb, 1994., str. 38.

⁴ Više v. Malavet, P. A., *Counsel for the situation: The Latin Notary, A Historical and Comparativ Model*, Hastings International and Comparative Law Review, 19, br. 3, 1996., str. 422 - 423; Neschwara, Ch., *Geschichte des österreichischen Notariats. Band I – vom Spätmittelalter bis zum Erlass der Notariatsordnung 1850.*, Wien, 1996., str. 532. - 536.

Požunskim mirom (1805.) kratkotrajna austrijska uprava ovim hrvatskim zemljama bila zamijenjena francuskom. Tako su mletačka Istra i Dalmacija s Bokom kotorskom ušle u sastav francuske Kraljevine Italije, premda s ponešto različito uređenom upravom. Na čelu Istre nalazio se prefekt sa sjedištem u Kopru, dok je Dalmacijom upravljao generalni providur sa sjedištem u Zadru.⁵ Nakon još jednog austrijsko-francuskog rata mirom u Schönbrunn (1809.) Monarhija je Francuskoj prepustila značajan dio svojeg teritorija na kojemu su potom ustrojene Ilirske provincije organizacijski 1811. te podijeljene na sedam pokrajina: Korušku, Kranjsku, Istru, Dalmaciju, Dubrovnik, Građansku Hrvatsku te Vojnu Hrvatsku sa sjedištem u Ljubljani, na čijem se čelu nalazio generalni upravitelj.⁶ U svim novoosvojenim područjima francuska je uprava nastojala proširiti francuski pravni poredak pa tako i Zakon o notarijatu (*Loi contenant organisation du notariat/Loi 25 ventôse an XI*) iz 1803.⁷ Francuzi će iz hrvatskih krajeva otići već 1813., a njihova uprava, dijelom i zbog kratka trajanja, u načelu nije ostavila značajnijega traga. No i u kontekstu slabe prihvaćenosti francuskog zakonodavstva i nezadržavanja francuskih propisa, dolaskom austrijske vlasti ipak se izdvaja uređenje institucije javnog bilježništva.

Zakonski okvir uređenja javnog bilježništva. Prema uzoru na francuski zakon za Kraljevinu Italiju bio je sastavljen Pravilnik o bilježništvu (*Regolamento sul Notariato*, 1806.) koji se primjenjivao na području Istre.⁸ Prema Pravilniku bilježnik je bio javni dužnosnik ovlašten za sastavljanje isprava i ugovora koji nisu protivni zakonu, a kojima su stranke htjele dati karakter javne isprave. Javnim bilježnikom je mogao biti imenovan državljanin Kraljevine Italije, u dobi od najmanje dvadeset i pet godina koji je ispunio vojnu obvezu, stekao odgovarajuće obrazovanje na jednom od kraljevskih sveučilišta te obavio dvogodišnje bilježničko vježbeništvo, nije bio kazneno gonjen, pratio ga je glas poštenog čovjeka te je položio odgovarajući ispit. Imenovanje bilježnikom bilo je doživotno, a prije početka rada bilježnik je morao položiti jamčevinu kao osiguranje odgovornosti za štetu koja bi nastala tijekom njegova obavljanja službene dužnosti, dati prisegu na sudu te dobiti pečat s otiskom francuskog orla, talijanske krune, bilježnikovih inicijala te inicijala njegove kvalifikacije kao bilježnika i okruga u kojem djeluje. Bilježnicima koji su djelovali u prethodnom razdoblju bio je omogućen daljnji rad pod uvjetom da se prilagode odredbama *Regolamenta*. Tako su unutar dva mjeseca od stupanja na snagu Pravilnika bili obvezni pokazati dokaz o imenovanju bilježnikom iz razdoblja prijašnje uprave te im se na temelju toga, ako nije bilo primjedbi, izdavala odgovarajuća potvrda o nastavku djelovanja. Nakon toga su bilježnici bili obvezni položiti jamčevinu, ako to već nisu učinili prije, položiti prisegu i dobiti odgovarajući pečat. Javnobilježnička služba je

Matica rođenih i krštenih u župi Omišalj. Arhiv HAZU sig. IX_25-001

⁵ Milotić, I., *Pravni sustav u Istri u vrijeme francuske uprave (1806. - 1813.)*, L'istria e le Province Illiriche nell'età Napoleonica, Pirano, 2010., str. 140. - 143.; Maštrović, V., *Razvoj sudstva u Dalmaciji u XIX. stoljeću*, Zagreb, 1959., str. 45. - 47.

⁶ Za sadržaj odredaba mirovnog ugovora o ustupanju spomenutih teritorija te tekst Organskog dekreta, tj. Naredbe o ustrojenju Ilirije v. *Napoléon i Kraljevina Ilirija ili Naredba o ustrojenju Ilirije. Décret sur l'organisation de l'Illyrie*, Historički spomen, Zagreb, 1850., str. 7., 9. - 22.; Više o Ilirskim provincijama v. Vošnjak, B., *Ustava in uprava Ilirskih dežel (1809. - 1813.)*, Ljubljana, 1910.

⁷ Tekst Zakona o notarijatu s kasnijim izmjenama i dopunama vidjeti: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000006070994&dateTexte=20110616> (29. rujna 2012.).

⁸ Pravilnik o bilježništvu nalazi se u Državnom arhivu grada Pazina pod signaturom HR-DAPA-799/95 u fondu HR-DAPA-797, Zbirka plakata i drugih tiskovina.

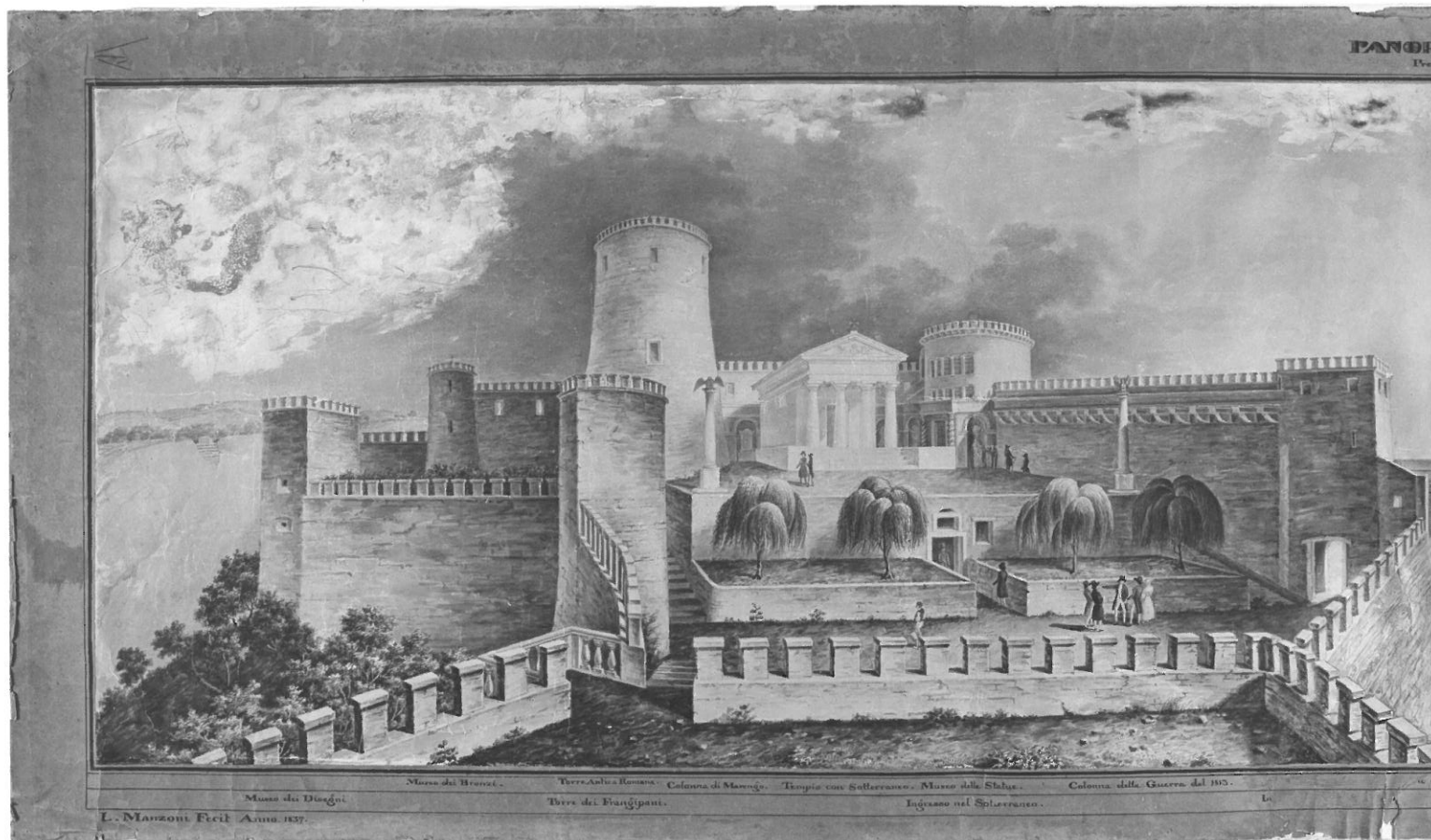

Zemljovid carevine Austrijske iz 1847. godine.
Hrvatski školski muzej

prestajala zbog zakonom propisanih razloga kao što je npr. smrt bilježnika, premještaj u drugi okrug ili suspenzija. Jedna od novina ovog uređenja jest i način vođenja spisa koji je bio točno propisan, a svako se odstupanje novčano kažnjavalo. Bilježnik je iz spisa bio ovlašten izdavati ovjerene i obične prijepise. Usto je bilježnik bio dužan voditi i različite uredske knjige poput bilježničkog upisnika i imenskoga kazala stranaka.⁹ Pravilnik je prema svojem francuskom uzoru prihvatio tzv. čisti latinski tip javnog bilježništva koji podrazumijeva odvojenost poslova javnog bilježništva od poslova odvjetništva.

Preustroj javnobilježničke službe za vrijeme francuske vlasti odvijao se i na području Dalmacije. Prema uzoru na francuski zakon i talijanski Pravilnik o bilježništvu generalni providur Vincenzo Dandolo je 1807. sastavio Pravilnik o bilježništvu za Dalmaciju (*Regolamento sul Notariato*), uvažavajući pritom određene dalmatinske posebnosti. Javni bilježnik je i ovim propisom određen kao javni službenik koji je morao ispuniti Pravilnikom određene uvjete jednake onima iz talijanskog pravilnika te položiti odgovarajući ispit. Posebno se isticalo kako se potencijalni kandidat za mjesto javnog bilježnika mogao školovati i na Liceju u Zadru. Nakon imenovanja javni je bilježnik morao položiti jamčevinu, no dok su istarski bilježnici svoju jamčevinu polagali u milansku banku Monte Napoleone, dalmatinski su bilježnici jamčevinu, čiji je iznos ovisio o veličini i značenju mjesta u kojem je bilježničko sjedište, polagali u zadarsku banku Monte di Pietá. Imenovanje na položaj je vjerojatno bilo doživotno dokle god su svoju dužnost obavljali savjesno, pošteno i uredno, s obzirom da u Pravilniku nije naznačeno vremensko ograničenje trajanja bilježničke službe. I ovdje su prijašnji bilježnici mogli nastaviti s radom ako su u roku od četiri mjeseca od stupanja na snagu Pravilnika predali dokaz o svojem imenovanju prema prije važećim propisima. Neovisno o uvođenju načela nespojivosti javnog bilježništva s ostalim javnim službama, jedino su ovi (novi-stari) javni bilježnici mogli i nadalje istodobno biti i odvjetnici odnosno branitelji, premda ne u istome predmetu. Bili su

⁹ Više v. Leideck, M., *HR-DAPA-8 Bilježnici Poreča 1433/1820[1821/1841]. Sumarni inventar*, Vjesnik istarskog arhiva, 2011., svezak 18., str. 128. - 130.

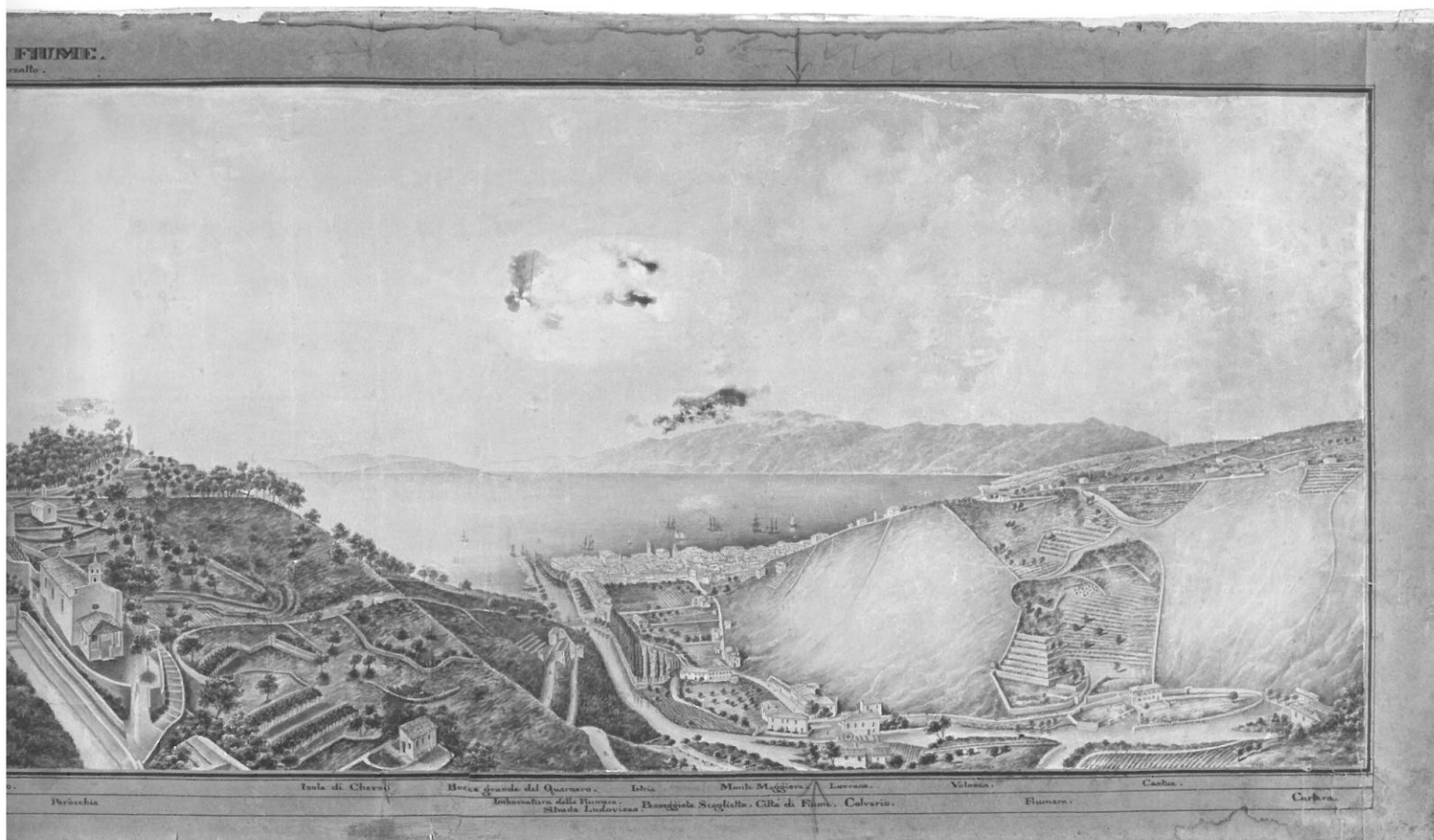
Trsat. Pogled na Rijeku i trsatski kaštel, 1837.
Izvor: Grafička zbirka Hrvatskog državnog arhiva

ovlašteni sastavljati javne isprave, čuvati ih, izdavati vjerodostojne prijepise i izvode, ovjerovati potpise te izdavati različite potvrde i priznanice. No poslovi koji su morali biti zaključeni kod bilježnika nisu bili točno navedeni, već je to ovisilo o volji stranaka. Broj bilježnika za svako pojedino mjesto bilo je točno određeno, a poslije smrti ili prestanka službe njihovi spisi su se predavali u bilježničke arhive. U Dalmaciji su postojala dva glavna arhiva i to zadarski za sudski kotar Zadar s pomoćnim arhivima u Cresu, Krku, Rabu, Pagu, Skradinu i Šibeniku te splitski za sudski kotar Split s pomoćnim arhivima u Trogiru, Makarskoj, Hvaru, Korčuli i Braču. U Istri su također osnovani bilježnički arhivi i to u Rovinju i Kopru kao glavni arhivi s pomoćnim arhivima u ostalim većim istarskim općinama. Premda su bilježnički propisi važeći u Istri i Dalmaciji sastavljeni po uzoru na francuski zakon, sadržavali su odredbe o osnivanju bilježničkih arhiva, dok francuski bilježnički zakon ne propisuje njihovo osnivanje. Nadzor nad radom dalmatinskih bilježnika imali su prvostupanjski sudovi Zadra i Splita, odnosno Prizivni sud u Zadru, dok su u Istri nadzor trebale obavljati bilježničke komore.¹⁰

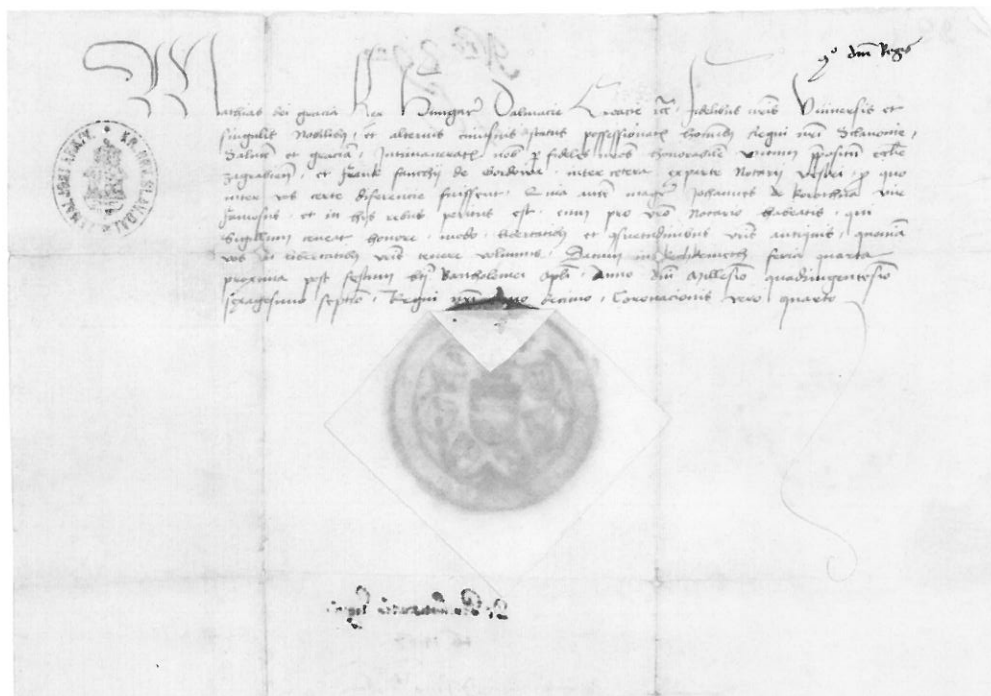
No dok je tradicija bilježništva u Istri i Dalmaciji bila višestoljetna i bogata, za dijelove Građanske Hrvatske u sastavu Ilirskih provincija, proširenje važenja francuskog zakonodavstva s uvođenjem javnog bilježništva predstavljalo je novost. Bilježništvo je prema francuskom zakonu bilo ustrojeno u onim kantonima na čijem su području djelovali pomirbeni sudovi. U nekim kantonima Građanske Hrvatske, npr. u kantonu Jaska, zasigurno su ustrojeni javni bilježnici, premda su, kako proizlazi iz njihovih spisa koji se čuvaju u Hrvatskom državnom arhivu, djelovali samo od 1812. do 1813., kada prestaje francuska vlast u hrvatskim krajevima.¹¹

¹⁰ Više o Pravilniku o bilježništvu za Dalmaciju, v. Bezmalinović, B., *Notarijat u Dandolovoj Dalmaciji*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, vol. XXVII, br. 2., 1990., str. 77. - 98.

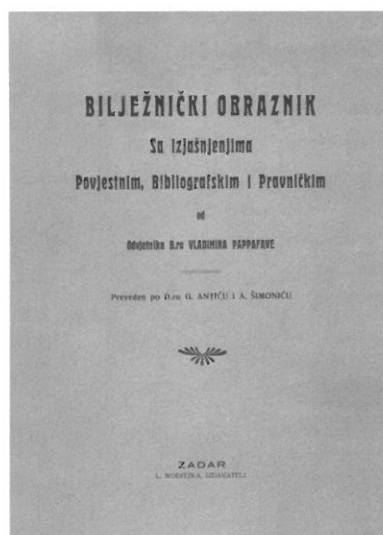
¹¹ Vidjeti npr. Hrvatski državni arhiv (dalje u bilješkama: HDA), sign. 945, fond: Bilježnici kantona Jaska.

Austrijska uprava. Odlaskom Francuza hrvatske zemlje našle su se (ponovno) okupljene pod habsburškom vlašću, premda upravno razjedinjene. Dalmacija, ukinuta Dubrovačka Republika te Boka kotorska dijelovi su jedinstvene pokrajine Dalmacije, na području Istre ustrojeno je Istarsko okružje, a kontinentalni krajevi bivših Ilirskih provincija vraćeni su Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji. Prvih nekoliko godina nove-stare austrijske vlasti u Istri i Dalmaciji proteklo je u uklanjanju francuskih tragova, osobito u sređivanju uprave i sudstva. Pri tome je austrijska vlast naišla na solidno uređenu javnobilježničku službu koja je u ostatku Monarhije zadnjih desetljeća prilično zamrla. Institucija javnog bilježništva bila je uređena Notarskim redom (*Die Reichsnotariatsordnung*) cara Maksimilijana I. iz 1512., no stupanjem na snagu

Kralj Matija Korvin imenuje Ivana de Korothna bilježnikom.
Sig.: HR-HDA-2-1-29

U "Bilježničkom obrazniku" autor dr. Vladimir Pappafava opisuje pravničku tradiciju bilježništva od Biblije do austrijskoga Zakona o javnom bilježništvu iz 1871.

Zakona o građanskom postupku (*Die Allgemeine Gerichtsordnung*) iz 1781. jedini javnobilježnički akti sa snagom javne isprave bili su protesti mjenica, dok je u ostalim poslovima sudjelovanje javnih bilježnika postalo suvišno. Do oživljavanja bilježništva došlo je tek sredinom 19. stoljeća, premda je na područjima koja su bila uključena u teritorijalni okvir Monarhije nakon pada Napoleona, npr. u Dalmaciji i Lombardiji – Veneciji, bilježništvo zadržalo svoj prijašnji značaj.¹²

Zakonski okvir uređenja javnog bilježništva. Za kratkotrajne prve austrijske uprave (1797.-1805.) bilježničko se djelovanje na području Istre i Dalmacije nije značajnije promijenilo. Jedna od rijetkih promjena odnosila se primjerice na izmjenu službenih zaglavlja bilježničkih spisa, pa je tako grb Mletačke Republike zamijenjen grbom Habsburške Monarhije te su se vremenske oznake na spisima prestale računati na mletački način.¹³ Značajnije promjene uslijedile su u razdoblju druge austrijske uprave. Na području Istre se 1821. počela primjenjivati austrijska Odredba o sužavanju opsega bilježničkog poslovanja isključivo na poslove prosvjede mjenica i daljnjim imenovanjima bilježnika¹⁴ što je pridonijelo smanjenju intenziteta bilježničke djelatnosti, premda je u npr. Poreču posljednji javni bilježnik iz mletačko-francuskog razdoblja prestao djelovati još 1820. godine. Poslove javnih bilježnika u ovom su razdoblju preuzele sudsko-upravne strukture pri kojima su prije djelujući (još živeći) bilježnici najčešće radili kao službenici. Slični pojedinačni propisi doneseni su i za područje Dalmacije pa je tako bilo propisano kako se svi bilježnički spisi, sastavljeni u skladu sa spomenutim Zakonom o građanskom postupku, imaju smatrati javnom ispravom.¹⁵ Značajnije je bilo usvajanje novoga privremenog Pravilnika za bilježnike za Dalmaciju 1827. (*Regolamento provvisorio per i notai della Dalmazia*).¹⁶ Temeljem Pravilnika su do tada djelujući bilježnici nastavili dalje s radom s jednakom nadležnošću. Nadzor nad njihovim radom bio je povjeren okružnim sudovima (Zadra, Splita, Dubrovnika i Kotora), odnosno kotarskim sudovima s njihova područja djelovanja. Pravilnikom je ujedno bilo propisano kako je funkcija javnog bilježnika nespojiva s položajem odvjetnika. Privremenost važenja ovog Pravilnika produljena je sve do 1871., kada je na područje Dalmacije bio uveden austrijski Bilježnički red.

Znatno prije nego u Dalmaciju prvi moderni austrijski bilježnički propis, Bilježnički red (*Die Notariatsordnung*)¹⁷ uveden je 1850. u Istru. Njegovo je uvođenje, kojim je bilježništvo vraćeno u život nakon zakona iz 1781., ministar pravosuđa Schmerling objasnio kao nužnost "...da se dobije državna ustanova koja će građanima pružiti mogućnost da u pravnim poslovima dobiju javnu ispravu putem osoba, koje su od države postavljene i ovjerovljene."¹⁸ Primjena ovog

¹² Neschwara, *op. cit.* u bilj. 4, str. 258. – 264., 543. – 570.

¹³ Više v. Leideck, *op. cit.* u bilj. 9., str. 128.

¹⁴ Leideck, *op. cit.* u bilj. 9., str. 131.

¹⁵ Pappafava, *op. cit.* u bilj. 2., str. xlvii; usp. Neschwara, *op. cit.* u bilj. 4., str. 547., 554.

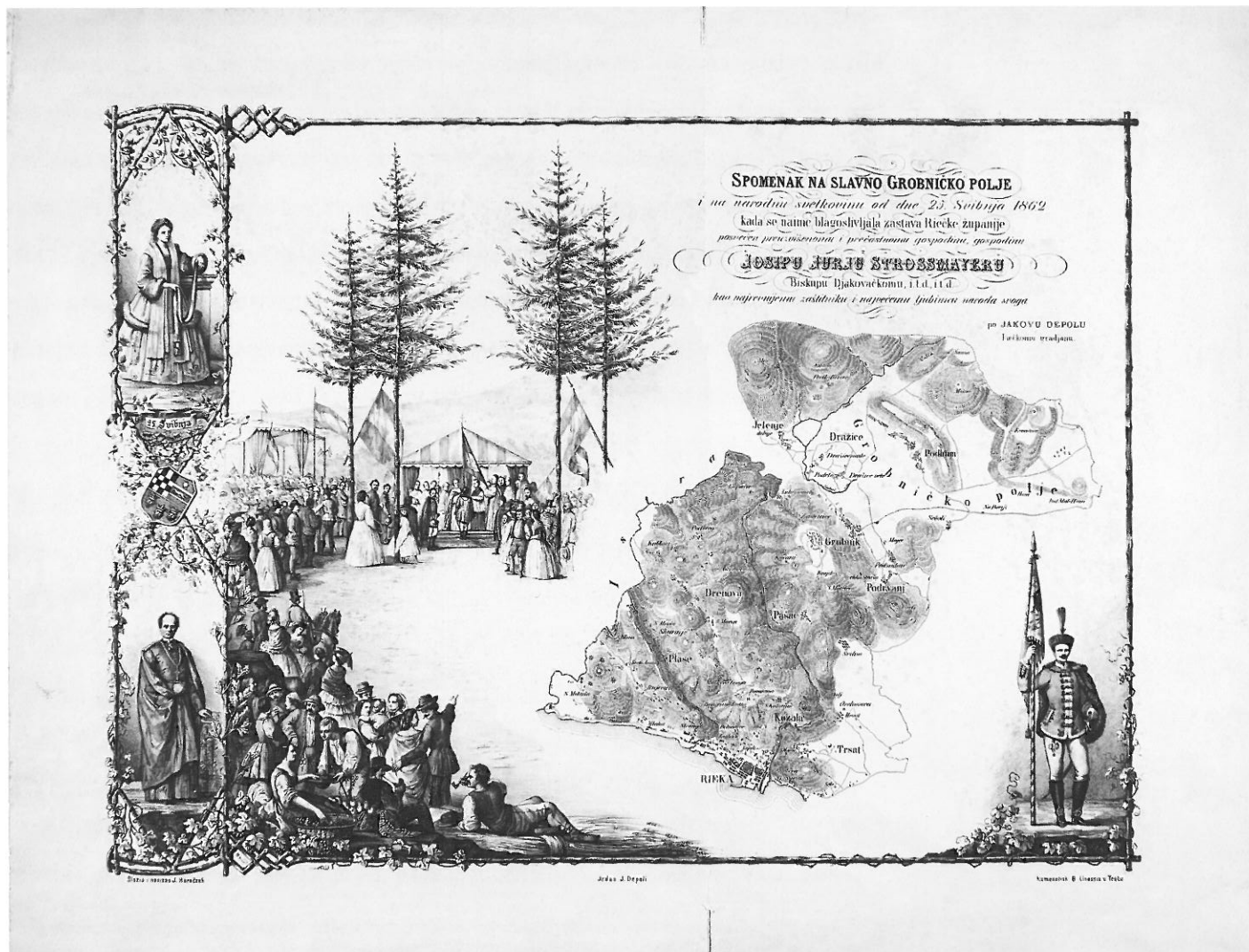
¹⁶ Tekst Privremenog pravilnika za bilježnike v. u: *Raccolta delle leggi ed ordinanze dell'anno 1827 per la Dalmazia*, Zara, 1829., str. 143. – 158.

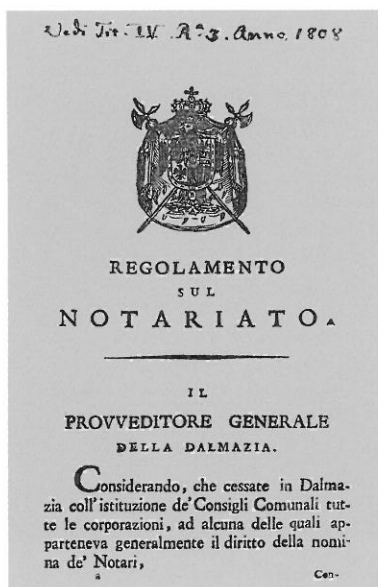
¹⁷ Cesarski patent od 29. rujna 1850. valjan za Austriju više i niže Ennsa, Salzburg, Štajersku, Korušku, Kranjsku, Goricu, Gradišku i Istru, grad Tërst i njegov okoliš, Tirol, Voralberg, Česku, Moravsku, gornju i dolnju Šlezku, kojim se oglašuje bilježnički red za ove krunovine, *Sveobći dëržavo-zakonski i vladin list za Carevinu Austrijsku*, komad CXXVIII, br. 366., 1850., str. 1627. – 1667.

¹⁸ Stanoš, I., *Nešto iz povijesti javnog bilježništva*, Mjesečnik, 1926., br. 1., str. 29.

propisa bila je kratkotrajna, ali značajna jer je njime 1851. obnovljena skoro zamrla javnobilježnička djelatnost na području Istre. Tako su bilježnici ponovno bili ovlašteni sastavljati isprave, ovjerovljavati potpise, prijepise i prijevode, svjedočiti o životu osoba, sastavljati oporuke te pohranjivati isprave. Bilježnike je imenovao ministar pravosuđa na temelju natječaja kojeg je raspisivala bilježnička komora, ali i bez natječaja ako je komora raspisivanje natječaja ocijenila suvišnim, a s time bi se složili viši zemaljski sud i državni odvjetnik u Trstu. Javnim bilježnikom mogla je biti imenovana punoljetna osoba s austrijskim državljanstvom koja je imala sva građanska prava, vodila je neporočan život, poznavala je jezik odnosno jezike koji su se koristili u kotaru u kojem je postavljena za bilježnika te je uspješno položila javnobilježnički ili odvjetnički ispit. Nakon imenovanja javni bilježnik je morao položiti jamčevinu te dati prisegu, nakon čega je dobivao uredovni pečat na kojem se nalazio austrijski orao, njegovo ime i prezime, ime mjesta i krunovine u kojoj je djelovao te je potom u roku od tri mjeseca morao otvoriti javnobilježnički ured. S položajem javnog bilježnika u pravilu je bila nespojiva funkcija odvjetnika, ali se u mjestima izvan sjedišta zemaljskog suda (Rovinj), moglo uz ovlast za bavljenje bilježništvom dodijeliti i pravo bavljenja odvjetništvom. No tim se bilježnicima zabranjivalo zastupanje stranaka u parnici povodom nekoga bilježničkog akta koji su oni sastavili. Također, istaknuto je kako će se te osobe morati odlučiti hoće li se baviti bilježništvom ili odvjetništvom kada bude bilo moguće razdvojiti ta zvanja. Zakonom je bilo predviđeno djelovanje bilježničkih arhiva i bilježničkih komora pri sudovima pa su tako 1854.

Grobnik. Blagoslov zastave Riječke županije, 1862.
Izvor: Grafička zbirka Hrvatskog državnog arhiva

Pravila notarijata u Dalmaciji 1807. g.
Izvor: Privatna zbirka Z. Jelavića

pri tek ustrojenom okružnom sudu u Rovinju počeli djelovati Bilježnički arhiv te Privremena bilježnička komora. Rovinjska je komora bila nadležna za trinaest javnih bilježnika sa sjedištem u Bujama, Buzetu, Labinu, Motovunu, Pazinu, Puli, Poreču, Rovinju (tri javna bilježnika), Vodnjanu, Cresu i Lošinj, ¹⁹ dok je novigradski javni bilježnik bio u sastavu koparske bilježničke komore. Kao privremeno tijelo uklopljeno u strukture suda Komora je djelovala do 1871. i donošenja novog zakona kojim je bilježnicima bila zajamčena strukovna samostalnost. No prije toga u Istri je 1855. na snagu stupio novi Bilježnički red za vrijeme čije primjene, prema svemu sudeći, nije bio promijenjen broj javnih bilježnika. I ovim je propisom ostavljena mogućnost sjedinjenja javnobilježničke i odvjetničke funkcije u mjestima u kojima nije bilo sjedište zemaljskog suda. No ne znamo je li među javnim bilježnicima koji su djelovali izvan Rovinja zaista bilo i onih koji su radili kao odvjetnici. Kako je propis iz 1855. bio od iznimnog značaja za Kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju u koju je uveden 1858., budući da je njime na tom području po prvi put ustrojeno moderno javno bilježništvo, više o tom propisu reći ćemo u dijelu teksta koji se odnosi na uređenje bilježništva na hrvatsko-slavonskom području.

Bilježnički red iz 1855. na području Istre odnosno privremeni Pravilnik za bilježnike iz 1827. na području Dalmacije su prestali važiti 1871. donošenjem novoga Bilježničkog reda.²⁰ Taj je propis bio dijelom reformskih zahvata kojima su postavljeni temelji za preobrazbu uprave i sudstva u austrijskom dijelu Monarhije, uključujući Istru i Dalmaciju, nakon ukidanja neoapsolutizma (1861.), sklapanja Austro-ugarske nagodbe i donošenja prosinačkih zakona (1867.).

Stupanjem na snagu novog zakona do tada djelujući javni bilježnici ostali su i dalje na položaju kako u Istri tako i u Dalmaciji. U pogledu načela nespojivosti zvanja javnog bilježnika i odvjetnika tek je ovim propisom to načelo bilo prihvaćeno bez iznimaka. Ipak, uvodnim je zakonom bilo propisano kako bilježnici koji su se do tada bavili odvjetništvom "vani po pokrajini (t.j. izvan gradovah)" mogu to činiti i dalje pod određenim pretpostavkama, npr. ako su bili upisani u odvjetnički imenik. Unatoč tome, ne znamo sa sigurnošću je li na području Istre odnosno Dalmacije bilo javnih bilježnika koji su istodobno djelovali kao odvjetnici. No kako su se i prije važeći propisi temeljili na načelu nespojivosti zvanja, smatramo kako ih u jednom trenutku primjene austrijskih bilježničkih zakona svakako više nije bilo.

Taj je Bilježnički red bio već treći propis kojim je u relativno kratkom vremenu uređeno javno bilježništvo. Jedna od novosti svakako je bilo uvođenje staleške autonomije kojim je bio uklonjen (istodobni) nadzor nad bilježništvom od strane prvostupanjskih i viših sudova te ministra pravosuđa i povjeravanje (stupnjevitog) nadzora bilježničkim komorama, predsjednicima sudova prvoga i drugog stupnja, odnosno ministru pravosuđa u konačnici. Nadalje, uvedeno je obvezno dvogodišnje vježbeništvo kod bilježnika, premda je i dalje bilježnikom mogla biti imenovana osoba koja je npr. imala položen sudački ili odvjetnički, ali ne i bilježnički ispit. Bitna razlika ovog propisa u odnosu na prethodne pravilnike jest u tome što njime bilježnički akti

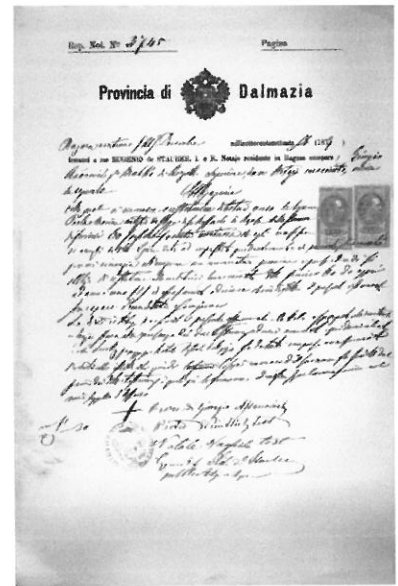
¹⁹ Leideck, M., *HR-DAPA-540 Bilježnici Poreča 1852/1944 [1947]. Sumarni inventar*, Vjesnik istarskog arhiva, 2012., svezak 19., str. 20.

²⁰ Zakon od 25. Sèrpnja 1871., kojim se uvodi nov zakon o bilježništvu, *Dèržavno-zakonski list za kraljevine i zemlje zastupane u vieću cesarevinskom*, komad XXXII, br. 75., 1871., str. 161. - 204.

konačno dobivaju svojstvo ovršnosti. No ovršnost nastupa isključivo uz pristanak stranke nad kojom se eventualno ima izvršiti. Snaženje bilježničkih ovlasti bilo je vidljivo npr. i u tome što oporuke sastavljene kod bilježnika sada imaju istu snagu kao i oporuke sastavljene na sudu. Neke odredbe zakona kojim je uveden ovaj propis zbog posebnog uređenja bilježništva u prijašnjem razdoblju ticale su se isključivo Dalmacije. Tako su primjerice zadržani prije važeći iznosi jamčevine, a kotarski sudovi su spise umrlih bilježnika, ili onih koji su prestali s radom, morali predati na arhivsku pohranu prvostupanjskom sudu s područja djelovanja pojedinog bilježnika. No možda je najznačajnije bilo to što su uvođenjem ovog propisa na snazi ostale prije važeće odredbe Bilježničkog reda iz 1855. te Naredbe ministarstva pravosuđa iz svibnja 1860.²¹ o bilježnicima kao obveznim sudskim povjerenicima u gradovima s prvostupanjskim sudovima, odnosno fakultativnim sudskim povjerenicima u ostalim mjestima. Međutim, ove odredbe nisu bile važeće u Dalmaciji čiji bilježnici nisu mogli prije, ali niti kasnije za cijelo vrijeme važenja propisa iz 1871., djelovati kao sudski povjerenici.

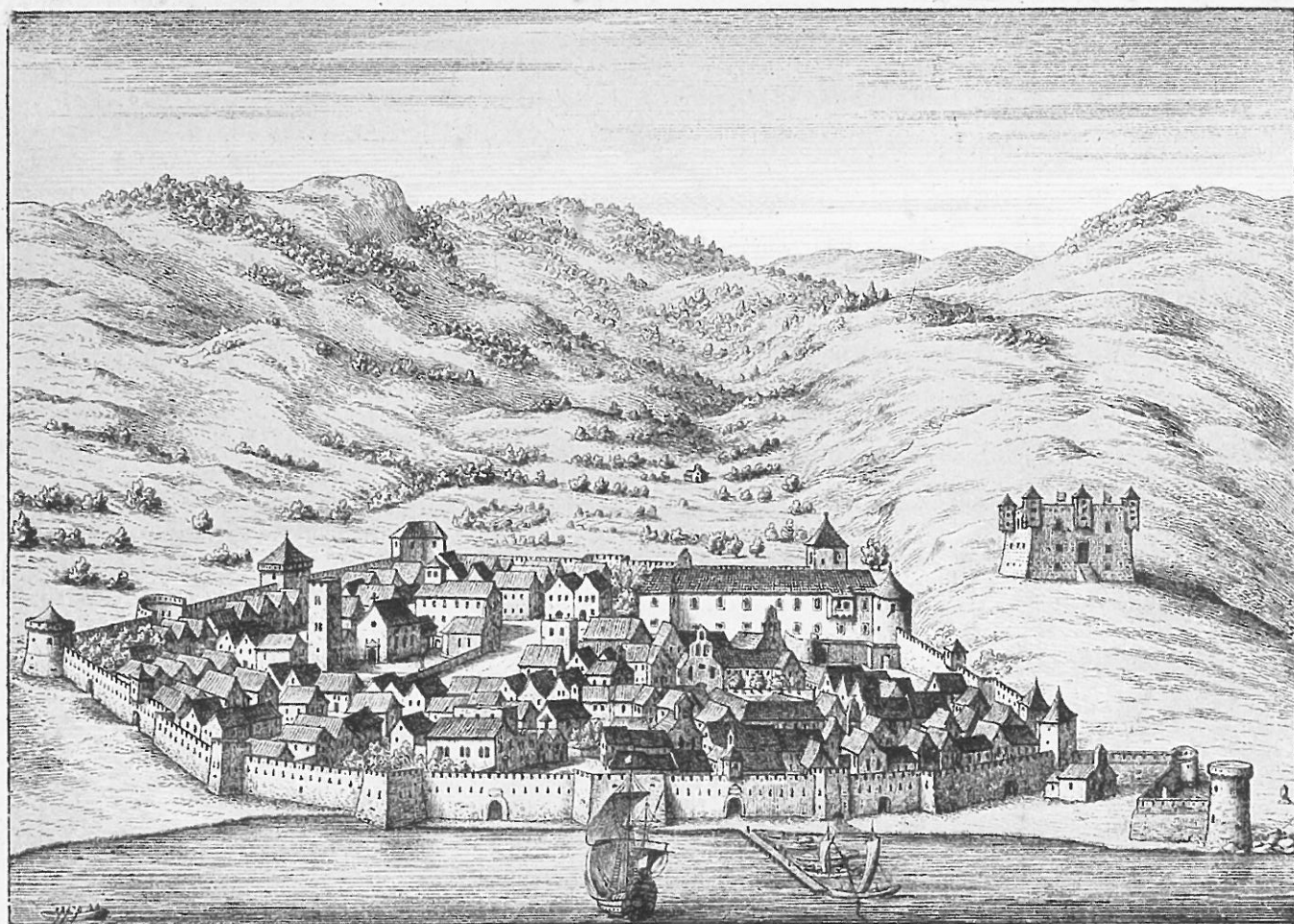
Rovinjski bilježnički arhiv kao i (privremena) Bilježnička komora osnovani 1854. i dalje su nastavili djelovati, ali povezani s okružnim sudom, čije je sjedište 1918. premješteno u Pulu. Odredbe o osamostaljivanju komore, predviđene Bilježničkim redom iz 1871., nisu se mogle primijeniti u slučaju rovinjske komore koja nije premašila broj od 15 službujućih bilježničkih mjesta. Slična je situacija bila i u Dalmaciji gdje na području niti jednoga okružnog suda – Zadra, Splita, Dubrovnika i Kotora – nije bilo više od 15 sistematiziranih bilježničkih mjesta.

Talijanska uprava. Okončanje Prvoga svjetskog rata donijelo je Istri i Dalmaciji velike promjene. Još u travnju 1915. bio je potpisan Londonski sporazum između Antante i Kraljevine Italije kojim je Italija pristala povući neutralnost proglašenu početkom rata i prijeći na stranu saveznika, uz teritorijalnu kompenzaciju u koju su bila uključena i austrougarska područja istočne obale Jadrana. Na temelju primirja Antante i Austro-Ugarske iz studenog 1918. talijanska vojska zauzela je velik dio hrvatskoga obalnog područja, čime je Italiji osiguran povoljniji položaj u predstojećim mirovnim pregovorima. Kako na Mirovnoj konferenciji u Parizu (1919.) nije bio postignut sporazum o razgraničenju, novi su pregovori održani u Rapallu u kojemu je u studenom 1920. konačno potpisan Ugovor o razgraničenju između Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS) i Kraljevine Italije. Temeljem toga ugovora Italiji su pripali Trst, Gradiška, Idrija i Slovensko primorje, Istra (osim Kastva i Krka) te otoci Cres i Lošinj s obližnjim manjim otočićima, a u Dalmaciji Zadar s užom okolicom te otoci Lastovo i Palagruža s manjim otocima i kamenim grebenima. Bila je osnovana i Riječka Država koja će temeljem Rimskog pakta (1924.) ipak biti prepuštena Italiji. Ovim, od strane Italije anketiranim područjima, Rimskim je ugovorima koje je sklopio NDH u svibnju 1941. pridruženo još hrvatskih krajeva. Vlasti NDH su nakon kapitulacije Italije (1943.) jednostrano poništile Rimske ugovore i donijele odluku o proširenju hrvatske uprave nad krajevima koji su bili pod talijanskom okupacijom. No istodobno je Njemačka ustrojila područje operacijske zone Jadransko primorje u koje su ušli, uz dijelove

Isprava notara E. Staubera, Dubrovnik 1867.
Izvor: Privatna zbirka Z. Jelavića

²¹ Naredba ministarstva pravosuđa od 7. svibnja 1860. o tome kako da bilježnici služe i obavljaju poslove kao povjerenici sudbeni, i o broju bilježnika, *Hrvatski zakoni III*, 1900., str. 325.-326.

GRAD SENJ
u staro doba.

Litošrafijski Zavod Julija Hübnra u Zagrebu

Senj. Pogled s mora, 1858.-1896.
Izvor: Grafička zbirka Hrvatskoga državnog arhiva

talijanskoga i slovenskog teritorija, i područje Istre, Rijeke s Kvarnerom (osim otoka Raba), Zadar i Lastovo. Preostala bivša talijanska područja na hrvatskoj obali Jadrana Njemačka je prepustila Nezavisnoj Državi Hrvatskoj te je takvo stanje uglavnom zadržano do okončanja rata.²²

Zakonski okvir uređenja javnog bilježništva. Promjena državopravnog poretka 1918. – 1920. – 1924. odrazila se na upravni i sudski ustroj te zakonodavstvo anektiranoga istarskoga i dalmatinskog područja, pri čemu je institucija javnog bilježništva zadržala austrijsku legislativu sve do 1929. godine. Tek je tada talijansko bilježničko zakonodavstvo na temelju Zakona od 31. svibnja 1928. br. 1235.²³ i Dekreta od 6. svibnja 1929. br. 972.²⁴ stupilo na snagu. Osnovu talijanskih bilježničkih propisa činio je Zakon o ustroju bilježništva i bilježničkih arhiva (1913).²⁵ Prema talijanskom zakonu bilježnik je javni službenik, imenovan doživotno kraljevskim dekretom,

²² Marjanović, M., *Londonski ugovor iz 1915.*, Zagreb, 1960.; Krizman, B., *Vanjska politika jugoslavenske države 1918. - 1941.*, Zagreb, 1975., str. 147. - 149.; Diklić, M., *Zadar i Rapalski ugovor (uz 90. obljetnicu)*, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, 53., 2011., str. 223. - 242.; Degan, V. Đ., *Pravni aspekti i političke posljedice Rimskih ugovora od 18. svibnja 1941.*, Zbornik Pravnog fakulteta u Splitu, vol. 45., br. 2., 2008., str. 265. - 278.

²³ Legge 31. Maggio 1928, n. 1235, Autorizzazione al governo del Re di provvedere alla revisione ed al coordinamento delle disposizioni relative al notariato ed agli archivi notarili ad alla estensione delle norme medesime alle nuove provincie, *Gazzetta ufficiale n. 141 del 18. giugno 1928.*

²⁴ Regio decreto 6. Maggio 1929, n. 972, Attuazione, nei territori annessi al Regno, della legge 16. Febbraio 1913, n. 89 riguardante l'ordinamento del notariato e degli archivi notarili, *Raccolta ufficiale delle Leggi e decreti del Regno d'Italia, 1929.*

²⁵ Legge 16. Febbraio 1913, n. 89 sull'ordinamento del notariato e degli archivi notarili, http://www.edizionieuropee.it/data/html/33/zn59_12_001.html (1. listopada 2012.)

ovlašten za sastavljanje isprava *inter vivos* i *mortis causa* dajući im snagu javne vjere, pohranjivanje te izdavanje ovjera, prijepisa i izvoda iz njih. Posljedica uvođenja talijanskih propisa bilo je ukidanje bilježničkih komora, čije su se nadležnosti podijelile između novoosnovanih bilježničkih arhiva i bilježničkih savjeta. Tako su osnovani arhivi bilježničkih kotara Pule, Rijeke i Zadra koji su se od 1937. nalazili u sastavu Regionalnoga bilježničkog arhiva sa sjedištem u Veneciji.²⁶ Nešto prije negoli su talijanski zakoni stupili na snagu bio je donesen Dekret (1926.), odnosno Zakon o sistematizaciji bilježničkih mjesta u pripojenim područjima (1927.)²⁷ kojim su propisani uvjeti rada onih bilježnika koji su nakon potpisivanja Rapallskog ugovora nastavili raditi prema austrijskim zakonima. Tako je bio određen i rok u kojem su se iz službe morali otpustiti oni javni bilježnici koji zbog nedovoljnog poznavanja talijanskog jezika ili nekih drugih razloga nisu mogli obavljati javnobilježničku službu. Za pulsko su područje npr. prilikom provjere bile donesene dvije negativne ocjene od kojih je jedna bila povezana s visokim godinama života, dok se druga ocjena temeljila na političkoj nepodobnosti provjeravanoga javnog bilježnika.²⁸

Konačna sistematizacija bilježničkih mjesta definirana je tek 1937. u okviru novog usustavljenja koje se provodilo u cijeloj Italiji. Na hrvatskim anektiranim prostorima bili su ustrojeni pulski, riječki i zadarski bilježnički kotar. Za područje pulskoga kotara bilo je određeno deset bilježničkih mjesta i to po jedno u Labinu, Cresu, Vodnjanu, Lošinj, Poreču, Pazinu i Rovinju te tri u Puli. Motovun i Buje su, uz Novigrad prije, postali dijelom tršćansko-koparskoga bilježničkoga kotara, svaki s jednim bilježničkim mjestom. U riječkom kotaru bilo je šest bilježničkih mjesta, tri u Rijeci, dva u Opatiji i jedno mjesto u Ilirskoj Bistrici, dok su za zadarski kotar tj. grad Zadar bila predviđena dva javnobilježnička mjesta.²⁹

Na područjima stečenim 1941. godine talijanske su vlasti zadržale važeće zakonodavstvo dok se, u skladu s kraljevskim dekretom iz prosinca 1941., na njih ne proširi važenje temeljnih talijanskih zakona.³⁰ Kako je to proširenje dobilo potvrdu tek u travnju 1943., neposredno prije kapitulacije Italije, pitanje je u kojoj je mjeri zaista zaživjelo talijansko zakonodavstvo.³¹ Dio tih temeljnih zakona nisu činili javnobilježnički propisi pa je pretpostavka da je tijekom talijanske vlasti na snazi i dalje bilo prije važeće javnobilježničko uređenje, uz izmjene koje su bile odraz državnopravnih promjena. Prema dostupnim podacima iz grada Splita javni bilježnici su od svibnja do srpnja 1941. djelovali prema ovlasti Vrhovnog zapovjedništva talijanskih oružanih snaga, a

²⁶ Regio decreto 27 ottobre 1937 – XV, n. 1876, Riordinamento degli Archivi notarili e del relativo personale, http://augusto.digitpa.gov.it/gazzette/index/download/id/1937268_P1 (6. lipnja 2014.)

²⁷ Regio decreto legge 10 Gennaio 1926, n. 14, Sistemazione delle sedi notarili nei territori annessi al Regno, <http://www.infoleges.it/service1/scheda.aspx?id=86556&articolo=257975&service=1&ordinal=&articolofrom=&articoloto> (28. svibnja 2014.)

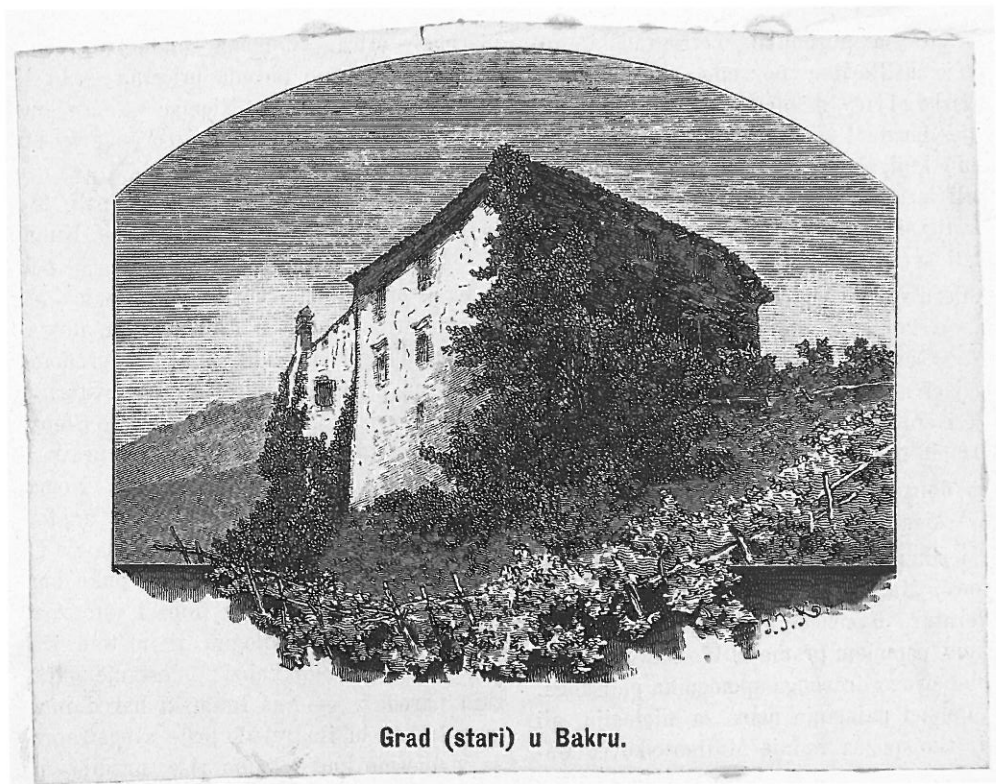
²⁸ Grdinić, I., *Sumarno-analitički inventar fonda Bilježnički arhiv u Puli (1645/1954)*, Vjesnik Istarskog arhiva, svezak 14.-16., str. 33.

²⁹ Regio decreto legge 9 dicembre 1937-XVI, n. 2141, Revisione generale della tabella che determina il numero e la residenza dei notari del regno, http://augusto.digitpa.gov.it/gazzette/index/download/id/1937301_SO (6. lipnja 2014.)

³⁰ Regio decreto 26 dicembre 1941-XX, n. 1583, Estensione delle leggi fondamentali del Regno ai territori annessi coi Regi decreti, legge 3 maggio 1941-XIX, n. 291, e 18 maggio 1941-XIX, n. 452, *Gazzetta ufficiale del Regno d'Italia, N 030 del 6 Febbraio 1942*.

³¹ Vidjeti <http://www.ratnakronikasplita.com/kronika/1941> (3. listopada 2012.)

Bakar. Kaštel, 1883.–1883. Spominje se još u Vinodolskom zakoniku iz 1288. godine.
Izvor: Grafička zbirka Hrvatskoga državnog arhiva

Grad (stari) u Bakru.

potom u ime kralja Vittoria Emanuela.³² Javnobilježničkih spisa ima i iz kratkotrajnog razdoblja u kojemu je Split bio u sastavu Nezavisne Države Hrvatske³³, unatoč tome što su vlasti NDH ukinule javno bilježništvo još u svibnju 1941. Vjerojatno upravo zbog kratkotrajnosti vlasti, ali i poteškoća pri njezinoj organizaciji, javni su bilježnici i nadalje djelovali u dalmatinskim krajevima, premda u ratnim i iznimno teškim okolnostima sa smanjenim intenzitetom sve do 1944., kada je institucija javnih bilježnika ukinuta odlukom Predsjedništva AVNOJ-a.³⁴ Javno bilježništvo je krajem ratnih godina zamrlo i na području Istre, a odluka o ukidanju javnog bilježništva bila je provedena nakon što je Ugovorom o miru (1947.) uređena granica s Italijom te Istra priključena Hrvatskoj.³⁵

³² Jelaska, Marjan, Z., *U službi države, na službu građanima: javni bilježnici u gradu Splitu 1918. - 1944.*, Acta Histriae, vol. 16, br. 4, 2008., str. 605.

³³ Jelaska, Marjan, *op. cit.* u bilj. 39, str. 606.

³⁴ Odluka o ukidanju javnih bilježnika i javno-bilježničkih komora od 17. studenog 1944., *Službeni list Demokratske Federativne Jugoslavije*, knjiga I., br. 11., 1945.

³⁵ Ugovor o miru s Italijom, *Međunarodni ugovori Federativne Narodne Republike Jugoslavije*, sv. 4., 1947.; v. Ukaz o proširenju važnosti Ustava, zakona i drugih propisa FNRJ na područje pripojeno teritoriju FNRJ po Ugovoru o miru s Italijom; Ukaz o proširenju važnosti Ustava, zakona i drugih propisa Narodne Republike Hrvatske na područje Istre, gradova Rijeke i Zadra te otoka Lastova, *Narodne novine*, br. 88., 1947.

II. JAVNO BILJEŽNIŠTVO U HRVATSKOJ I SLAVONIJI

Uvod. Za razliku od Istre i Dalmacije koje su imale višestoljetnu tradiciju djelovanja (gradskih) javnih bilježnika, bilježničku su djelatnost na području Hrvatske i Slavonije najvećim dijelom obavljali crkveni kaptoli. Za vrijeme neoapsolutizma, slijedom modernizacijskih procesa koji su se odvijali u Monarhiji, znatno je izmijenjen hrvatsko-slavonski pravni sustav. Dio tih promjena predstavljalo je proširenje važenja Bilježničkog reda iz 1855. temeljem carskog patenta 1858.³⁶ s početkom primjene 1. studenog 1859.³⁷ Taj je propis, važeći kao što je već istaknuto i na području Istre, proširen 1886. na dotadašnje područje Vojne krajine, pripojeno 1882. Hrvatskoj i Slavoniji.³⁸

Javnobilježnička mjesta. Na hrvatsko-slavonskom području javnobilježnička mjesta osnivala su se u više navrata temeljem posebnih propisa s obzirom da Bilježničkim redom nisu bili propisani točni kriteriji za njihov ustroj. Tako je početkom ustroja hrvatsko-slavonske javnobilježničke službe bilo određeno samo 15 bilježničkih mjesta, i to na području Banskog stola kao zemaljskog suda u Zagrebu (sa sjedištem u Karlovcu, Samoboru i Sisku te dva javnobilježnička mjesta sa sjedištem u Zagrebu), zatim županijskih sudova u Varaždinu (sa sjedištem u Varaždinu, Krapini i Čakovcu), Osijeku (sa sjedištem u Osijeku, Vukovaru, Vinkovcima i Požezi) i Rijeci (sa sjedištem u Bakru te dva javnobilježnička mjesta sa sjedištem u Rijeci).³⁹ Jasnija mjerila osnivanja javnobilježničkih mjesta bila su propisana naredbom austrijskog ministarstva pravosuđa iz 1860.⁴⁰ temeljem koje je, u slučaju potrebe, ministar pravosuđa donosio odluku o osnivanju novih javnobilježničkih mjesta nakon saslušanja nadležnoga zemaljskog suda i javnobilježničke komore. Važnost mjerila „potrebe“ osnivanja novih javnobilježničkih mjesta naglasila je i Zemaljska vlada Kraljevine Hrvatske i Slavonije kada je svojom naredbom iz 1876. izričito predvidjela obvezu utvrđivanja potrebe povećanja broja javnih bilježnika.⁴¹ To se na hrvatsko-slavonskom području dogodilo tek nakon pripojenja Vojne krajine, povećanja broja stanovnika i teritorijalnog proširenja te slijedom toga provedenoga upravnoga i sudskog preustroja.⁴² Postojeća javnobilježnička mjesta su preuređena odnosno ustrojena su nova javnobilježnička mjesta (1887.) na području sudbenih stolova u Gospiću (sa sjedištem u Senju), Ogulinu (sa sjedištem u Ogulinu, Bakru i Delnicama), Zagrebu

³⁶ Cesarski patenat od 7. veljače 1858. kojim se bilježnički red od 21. svibnja 1855. uvodi u Galiciji, velikoj vojvodini Krakovskoj i u Bukovini, zatim u Ugarskoj, Hrvatskoj, Slavoniji, Erdeljskoj i srpskoj Vojvodini s Banatom tamiškim, *Zemaljsko-vladni list za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju* (dalje: ZVL), 1858., I razdiel, komad V., br. 27.

³⁷ Naredba ministarstva pravosuđa od 25. lipnja 1859., kojom se obznanjuje dan kojega će u Hrvatskoj i Slavoniji u kriepost stupiti zakon o bilježničtvu, ZVL, 1859., razdiel I., komad XIV., br. 90.

³⁸ Zakon od 13. prosinca 1886. kojim se valjanost previšnjeg patenta od 7. veljače 1858., kojim je uveden bilježnički red od 21. svibnja 1855. „proteže na cijelo područje kraljevinah Hrvatske i Slavonije, *Sbornik zakonah i naredabah valjanah za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju* (dalje: SZN), 1886., komad XVII., br. 58.

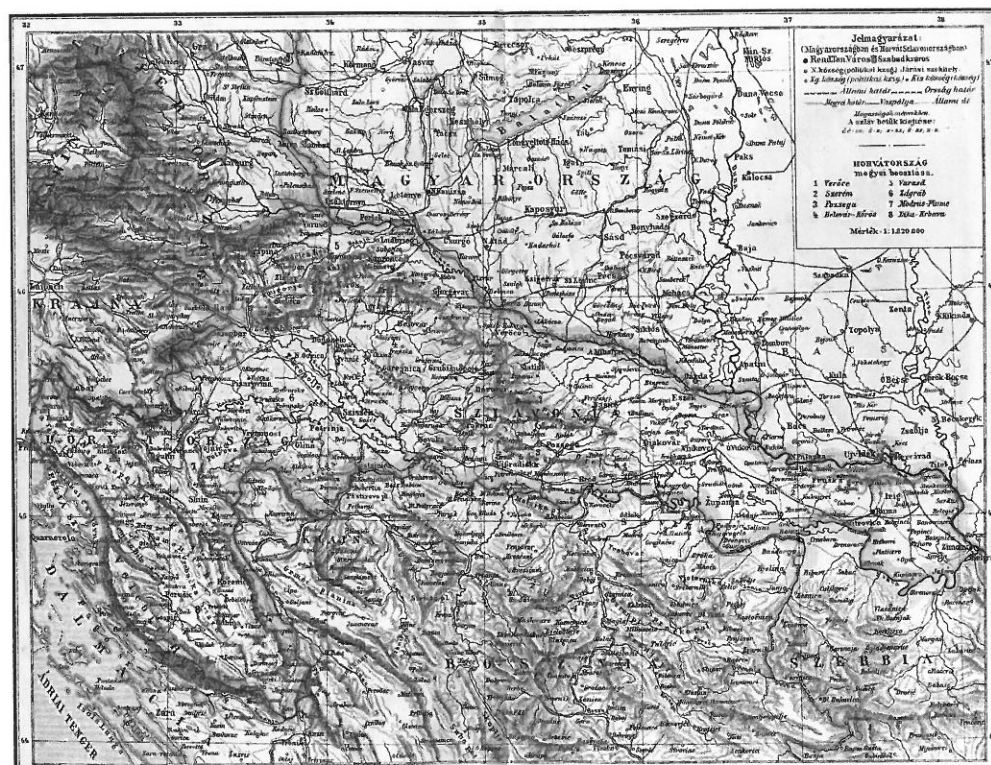
³⁹ Obznana c.k. banskog stola od 25. veljače 1858. o naredenom broju bilježnika i sudištih im po Hrvatskoj i Slavoniji, ZVL, 1858., II. razdiel, komad II., br. 7.

⁴⁰ Naredba ministarstva pravosuđa od 7. svibnja 1860. o tom, kako da bilježnici služe i obavljaju poslove kao povjerenici sudbeni, i o broju bilježnika, *Hrvatski zakoni III*, 1900., 325.-326.

⁴¹ Naredba kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade, odjela za pravosuđe, od 21. ožujka 1876. br. 1102., u predmetu okoliša za uredovnu djelatnost kr. javnih bilježnikah i njihovog upotriebljenja u svojstvu sudbenih povjerenikah, *Uredovna sbirka naredabah pravosudne struke* (dalje: *Pravos. zbir.*), svezak III., 1892., br. 283.

⁴² Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za pravosuđe, od 1. srpnja 1886., br. 9255., kojom se preinačuju odnosno na novo opredjeljuju broj, sjedišta i teritorijalni opseg kr. kotarskih sudovah, ter okoliši kr. sudbenih stolovah u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, *Pravos. zbir.*, svezak II., 1888., br. 161.; Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za pravosuđe, od 17. kolovoza 1886., br. 11834., kojom se saobćuje pregled sudbenih oblasti, *Pravos. zbir.*, svezak II., 1888., br. 164.

Karta kraljevina Hrvatska i Slavonija bila je samosvojno kraljevstvo unutar Austro-Ugarske Monarhije. Njen je službeni naziv bio Trojedna Kraljevina Hrvatska, Slavonija i Dalmacija ili neslužbenije Trojednica (1881.-1918.)

(sa sjedištem u Karlovcu i Samoboru te tri javnobilježnička mjesta u Zagrebu), Petrinji (sa sjedištem u Sisku), Varaždinu (sa sjedištem u Varaždinu, Krapini i Pregradi), Bjelovaru (sa sjedištem u Bjelovaru, Križevcima i Koprivnici), Požegi (sa sjedištem u Požegi, Novoj Gradiški i Brodu), Osijeku (sa sjedištem u Đakovu, Vukovaru, Virovitici, Vinkovcima te dva javnobilježnička mjesta sa sjedištem u Osijeku) i Srijemskoj Mitrovici (sa sjedištem u Zemunu, S. Karlovcima, Iloku, Irigu i Rumi).⁴³

U godinama neposredno prije raspada Monarhije broj javnobilježničkih mjesta je znatno porastao. Kronologija njihova osnivanja kao i teritorijalni razmještaj daju zaključiti kako su, unatoč nepostojanju točno određenih kriterija o određivanju javnobilježničkih mjesta, na taj porast većinom utjecali broj stanovnika te razvijenost gospodarskoga i pravnog prometa u pojedinim županijama. Premda porast broja novih javnobilježničkih mjesta odaje dojam jednostavnosti i lakoće donošenja odluka o njihovu osnivanju, stvarnost je bila drugačija. Od prve inicijative odnosno molbe za osnivanjem javnobilježničkog mjesta pa do njegova stvarnog osnivanja katkad je trebalo proći i po nekoliko godina.⁴⁴ Osnivanje novoga javnobilježničkog mjesta predlagao je sudbeni stol (kao javnobilježnička komora) za svoje područje nadležnosti. Ali, iz arhivskih spisa proizlazi kako su prijedlog često davali kotarski sudovi i pojedinci, u pravilu odvjetnici koji su pritom za popunjavanje tog mjesta predlagali sami sebe.⁴⁵ Najviše novih javnobilježničkih mjesta bilo je osnovano na području sudbenih stolova Bjelovara, Zagreba i Srijemske Mitrovice, nešto manje na području sudbenih stolova u Varaždinu, Petrinji, Požegi

⁴³ Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za pravosuđe, od 23. prosinca 1887., br. 3794., kojom se opredjeljuju broj i sjedišta kr. javnih bilježnikah ter određuju užji okoliši, u kojih sudovi iste imaju upotrijebljavati kao sudbene povjernike, *Pravos. zbir.*, svezak II., 1888., br. 236.; Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za pravosuđe, od 7. srpnja 1888., br. 7829 kojom se preinačuje naredba od 23. prosinca 1887., br. 3794., kojom su opredjeljeni broj i sjedišta kr. javnih bilježnikah, *Pravos. zbir.*, svezak III., 1892., br. 269.

⁴⁴ Za primjer tijeka ustroja javnobilježničkog mjesta v. Krešić, *op. cit.* u bilj. 1., str. 101.

⁴⁵ HDA, Zemaljska vlada, odjel za pravosuđe (dalje: ZVOP), sign. 81., kut. 311. (1877.-1919.), br. 18/1897., 21/1904.

i Osijeku, a najmanje na područjima sudbenih stolova u Gospiću i Ogulinu. Do velike promjene u broju javnih bilježnika došlo je nakon ulaska Hrvatske i Slavonije (u sastavu Države SHS) u Kraljevinu SHS. Premda je hrvatsko-slavonsko područje i nadalje bilo pretežno poljoprivredno, industrija, obrt i trgovina su bili znatno razvijeniji nego u drugim (istočnim) dijelovima Kraljevine, što je pogodovalo povećanju gospodarskoga i pravnog prometa te je zbog toga postojala i potreba za većim brojem javnih bilježnika. Na hrvatsko-slavonskom području i nadalje je vrijedio Bilježnički red bez jasnih mjerila za određivanje javnobilježničkih mjesta. To je, unatoč potrebi za novim javnobilježničkim mjestima, pridonijelo arbitrarnosti nadležnih tijela u pogledu njihova osnivanja. Do donošenja Ustava Kraljevine SHS, godine 1921., odluke o ustroju novih javnobilježničkih mjesta na hrvatsko-slavonskom području donosila su hrvatska tijela vlasti, ban odnosno Zemaljska vlada.⁴⁶ Nakon donošenja Ustava nadležnost je prešla na ministra pravosuđa koji je u vrlo kratkom razdoblju donio odluke kojima je osjetno povećan broj javnobilježničkih mjesta. Tako je 1923. bilo ustrojeno pet novih mjesta, 1924. sedamnaest, a 1925. čak dvadeset i sedam novih javnobilježničkih mjesta.⁴⁷ Tijekom te tri godine bilo je osnovano više javnobilježničkih mjesta nego sveukupno od 1859. i uvođenja moderno uređenoga javnog bilježništva. Pri ustroju novih javnobilježničkih mjesta ministar pravosuđa je morao uzeti u obzir mišljenja Banskog stola i javnobilježničke komore te procijeniti njihovu stvarnu potrebu. Prema svemu sudeći, nije bilo tako te je takvo postupanje ministra izazivalo velik otpor i ogorčenje djelujućih javnih bilježnika koji su u tome vidjeli udarac na vlastitu egzistenciju, način šikaniranja onih bilježnika koji su bili politički protivnici vladajućih struktura, ali i sredstvo nagrađivanja političkih simpatizera.⁴⁸ Nakon 1925. nije osnovano ni jedno novo bilježničko mjesto, iako je za hrvatsko-slavonsko područje 1928., neposredno prije donošenja jugoslavenskog zakona o javnim bilježnicima, bilo propisano imenovanje jednoga javnog bilježnika za područje jednoga kotarskog suda. Tek kad bi broj stanovnika na području kotarskog suda narastao iznad 60 000, mogao se imenovati i drugi javni bilježnik, a za daljnjih 40 000 stanovnika još jedan. Iznimka je bila predviđena za sjedišta sudbenih stolova u kojima su se javni bilježnici imenovali na svakih 30 000 stanovnika.⁴⁹ Nekoliko mjeseci kasnije odredbe tog zakona stavljene su izvan snage jer je Zakonom o advokatima bilo zabranjeno, do donošenja zakona o javnim bilježnicima, osnivanje novih javnobilježničkih mjesta.⁵⁰

Javnobilježnički djelokrug. Javni bilježnici su bili ovlašteni sastavljati i otppravljati javne isprave u pogledu pravnih poslova, izjava i činjenica na kojima se zasnivaju pojedina prava, primati na čuvanje isprave te voditi brigu o njima, izdavati potvrde, tj. svjedodžbe odnosno djelovati kao sudski povjerenici. Osim poslova iz vlastitog djelokruga te poslova sudskih povjerenika,

⁴⁶ Nova javnobilježnička mjesta su osnovana u Osijeku (1920.), Pisarovini (1920), Zagrebu (1920.) i Novom (1921.); V. naredbe bana i Zemaljske vlade Hrvatske, Slavonije i Dalmacije objavljene u *Zborniku zakona i naredaba valjanih za Hrvatsku i Slavoniju* (dalje: ZZN) u godinama 1920.-1921.

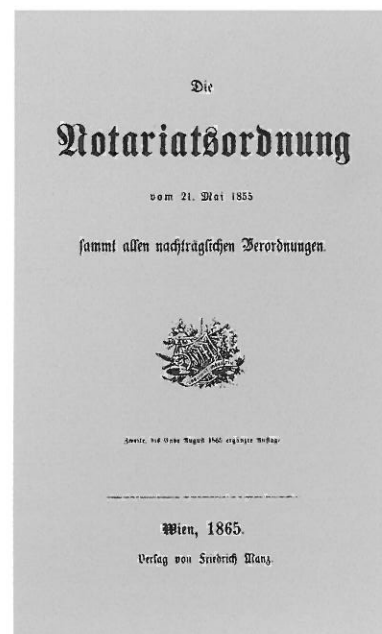
⁴⁷ V. naredbe ministarstva pravosuđa Kraljevine SHS o osnivanju javno bilježničkih mjesta objavljene u ZZN u godinama 1923.-1925.

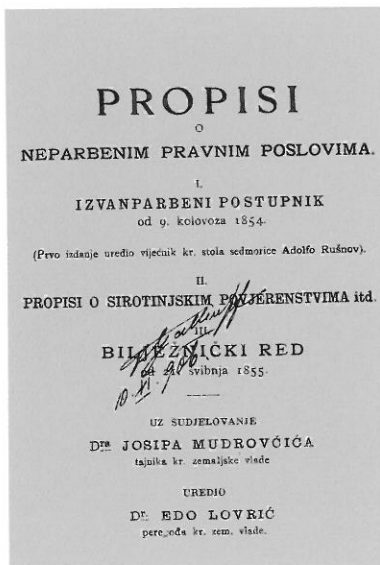
⁴⁸ V. Putnik, D., *Stvaranje novih kr. javnih bilježništava*, Mjesečnik, 1925., str. 172. - 177.

⁴⁹ V. čl. 5. Zakona o nespojivosti zvanja kralj. javnih beležnika sa zvanjem odvjetnika te o uređenju javnobeležničkih pristojba u ostavinskim predmetima u Hrvatskoj i Slavoniji od 11. juna 1928., u: *Zbornik zakona, uredbi i naredbi* (dalje: ZZUN), 1928., svezak X.- XI., br. 66.

⁵⁰ V. §123. st. 2. Zakona o advokatima za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca od 17. marta 1929. br. 21560, ZZUN, 1929., svezak V. i VI., br. 43.

Bilježnički red iz 1855.
Prvi moderni austrijski bilježnički propis
Izvor: Privatna zbirka Z. Jelavića

Propisi o neparbenim pravnim poslovima iz 1855. g.
Izvor: Privatna zbirka Z. Jelavića

javni bilježnici su mogli sastavljati privatne isprave i podneske na zahtjev stranaka. U tim slučajevima javni bilježnik je postupao kao punomoćnik stranke.⁵¹ Javnobilježničke isprave i ovjerenjeni otpravci, ako su bili u skladu sa zakonom, imali su snagu javne isprave.

Službeno područje djelovanja javnog bilježnika. Pri osnivanju javnobilježničkog mjesta bilo je nužno odrediti službeno područje djelovanja imenovanog bilježnika i to na dva načina. Kao područje šire nadležnosti na kojem je javni bilježnik bio ovlašten obavljati poslove iz vlastitog djelokruga, odnosno kao područje uže nadležnosti (tzv. uži okoliš), na kojemu je javni bilježnik djelovao kao sudski povjerenik. Na službenom području javni je bilježnik imao svoje uredovno sjedište i izvan njega nije smio imati dodatni ured ili ispostavu. No mogao je, ako su to zahtjevale okolnosti i uz posebno dopuštenje, izvan uredovnog sjedišta držati uredovne dane.

Uvjeti za imenovanje javnih bilježnika. Javno bilježništvo je javna služba, a javni bilježnici osobe od javnog povjerenja stoga i su za imenovanje morali ispunjavati određene uvjete. Tako je bilježnik morao biti austrijski državljanin, imati najmanje 24 godine te biti kršćanin, imati poslovnu sposobnost i voditi neporočan život. Uvjet vjerske pripadnosti promijenjen je 1863. u Istri, odnosno 1873. u Hrvatskoj i Slavoniji,⁵² a državljanski uvjet nakon sklapanja Austro-ugarske nagodbe (1867.), kada se uz austrijsko državljanstvo priznaje i ugarsko državljanstvo. Za hrvatsko-slavonske javne bilježnike, osim priznanja ugarskog državljanstva, bilo je mjerodavno i uređenje zavičajnosti kao pripadnosti pojedinca jednoj hrvatsko-slavonskoj općini, temeljem kojeg su se stjecala različita političkih prava koja su proizlazila iz hrvatske autonomije, kao npr. izborno pravo ili pravo obavljanja službi u autonomnim tijelima vlasti. Zavičajna pripadnost se dokazivala domovnicom koja se uvidom u arhivske spise, premda je Bilježnički red ne spominje, predavala kao prilog molbi za imenovanje javnim bilježnikom. Radi usporedbe valja istaknuti kako su hrvatsko-slavonski odvjetnici morali imati hrvatsku zavičajnost, a s obzirom da su javni bilježnici istodobno bili i odvjetnici (osim u gradu Zagrebu) svakako su morali imati zavičajnu pripadnost u Hrvatskoj i Slavoniji.⁵³ Za obavljanje javnog bilježništva bilo je potrebno znanje hrvatskog jezika te njegova dosljedna primjena u svakodnevnom poslovanju.⁵⁴ U Hrvatskoj i Slavoniji je bilo područja na kojima je, uz hrvatski kao službeni jezik, u svakodnevnoj upotrebi bio i drugi jezik. Znanje drugog jezika bila je prednost pri imenovanju kao što proizlazi iz imenovanja javnog bilježnika na Sušaku u kojemu se posebno ističe poznavanje talijanskog jezika.⁵⁵ Daljnji važan uvjet za imenovanje javnim bilježnikom bio je uspješno položeni javnobilježnički ili odvjetnički ispit. No za mjesto javnog bilježnika mogla se natjecati i osoba s položenim sudačkim ispitom i jednogodišnjim vježbeništvom u bilježništvu. Konačno, za javnog bilježnika mogla je biti imenovana samo osoba koja je dostojna javnog

⁵¹ Hofman, J., *O pravnoj naravi bilježničkog poslovanja*, Mjesečnik, 1890., br. 5., str. 221. - 223.

⁵² Leideck, *op. cit.* u bilj. 19., str. 25.; Krešić, *op. cit.* u bilj. 1, str. 106.

⁵³ Krešić, *op. cit.* u bilj. 1., str. 106.

⁵⁴ V. i §56. Hrvatsko-ugarske nagodbe prema kojemu je hrvatski jezik službeni jezik na području Kraljevine Hrvatske i Slavonije, *SZN*, 1868., komad V., br. 14.; Usp. Okružnicu predsjedništva kr. banskog stola od 7. svibnja 1907. br. 1870 pr., kojom se predsjedništvo kr. sudbenih stolova i predstojništva kr. kotarskih sudova pozivaju, da pomno bdiju nad tim, da kr. javni bilježnici, kada kao javni urednici izvršuju ured bilježnički, strogo vrše zakonske propise tičuće se uporabe službenog hrvatskog jezika i pisma i rabljenja zakonu odgovarajućeg uredovnog pečata i napisu, *Pravos. zbir.*, svezak VIII., 1913., br. 1032.

⁵⁵ HDA, ZVOP, sign. 81., kut. 312 (1919), br. 102/1919.

Zapisnik

sustavljen kod kr. banskoga stola u pjevnici dne
26 kolovoza 1908. . . državnoj o položenju prisege
bilježničke.

Prisutni:

Predsjedatelj: pivn. g. Vladimir Mažuranić pris. g. Kr. Ban stola
Hlavinskij: pivn. g. Miroslav Bročkau pris. g. Ban. stola
" " " " " " " " " " " "
" " Franjo Franus " " " " " " "
" " Karel Kallus " " " " " " "
" " " " " " " " " " " "
" " " " " " " " " " " "
" " " " " " " " " " " "
" " " " " " " " " " " "
" " " " " " " " " " " "
" " " " " " " " " " " "
" " " " " " " " " " " "
" " " " " " " " " " " "
" " " " " " " " " " " "
" " " " " " " " " " " "
" " " " " " " " " " " "

Budući da je gospodin St. Dragutin Novsel.
naredbom s 17. rujna 1855. b. 11753. . . bilježnikom
u obziru kr. banskoga stola imenovan, to je on u
ovom svojstvu u ruke pivn. g. Vladimira Mažuranića
položio slijedeću

prisegu:

Uči ćete se zakleti Bogu Samogodnjem, i
savjetovati svojom čašću i vjernošću, da ćete Njega.
vomu cesarsko i kraljevskom apostolskom Velik.
častvu, našemu premilostivom vladavcu i
gospodaru Franji Josipu Otvornu po božjoj milo.
sti caru austrijskomu, kralju češkomu i t. d.,
kralju ugarskomu, dalmatinskomu, hrvatokomu,
slavonskomu i t. d. a poslije Njega nasljednikom
Njegovim, od previšnjega Njegova roda i plemena
neostvorno vjeran i pokoran biti, i budući, da

(carski patent od 7. veljače 1855. bilježn. r. od 27. svibnja 1855.)

ste nu imenovan za bilježnika, zakleti ćete se,
da ćete u uredu, koj Vam je povjeren, Njegovoga
cesarskoga i kraljevskoga apostolskoga Velik.
stva i remaljah krune Svetoga Štepana čašću i
dobro svim svjimi pilarni unapredjivati, ova.
ki naradak i svaku štetu od njih odvracati i
svagda se najtočnije vladati po zakonik i na.
državanje istih pred očima imati.

Zakleti ćete se napose, da ćete točno i
savjestno izvršjivati dužnosti, koje su Vam
u zakoniku o bilježništvu nannačene, da ćete neo.
pkrvno mjećati s uredovnik svojih djelih, i
da ćete strogo, poštenim i razumnim ponav.
njem svojim nastojati, da budete dostojan rau.
fanja vlade i stanovništva.

Hoće mi se kada pročitalo, i što vam parve
dobro i jasno razumio, imati iu a i hoće u
svemu vjerno i marljivo izvršjivati.

Tako mi Bog pomogao!

St. Dragutin Novsel

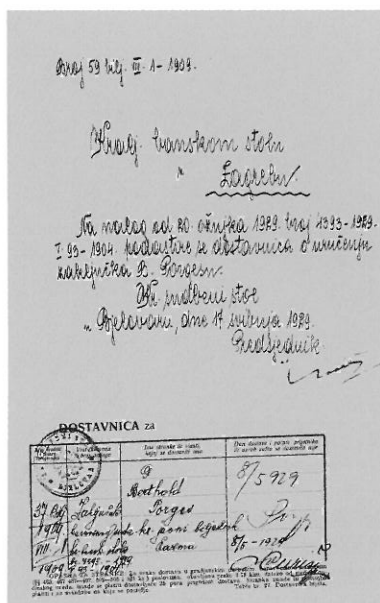
Falkjinčev i zapisniko sine, da je
uplatila bilj. prisegu u ruku ispitana

M. Mažuranić

M. Mažuranić

povjerenja. Što je to značilo proizlazi iz spisa o imenovanju dr. Avelina Stahuljaka za javnog bilježnika u Klanjcu 1905. u kojem stoji kako je „...moralno i socialno ponašanje dr. Avelina Stahuljaka, odvjetnika u Klanjcu, stališu odgovarajuće, da je isti veoma radni, moralan odvjetnik, koji preuzete poslove najvećom brzinom svršava, za svoje se stranke osobito zanima te neimade proti njemu pritužba, pa (je) ste strane vriedan i sposoban da bude imenovan kr. javnim bilježnikom u Klanjcu...“.⁵⁶ Biti dostojan javnog povjerenja ujedno je značilo da se bez posebne kraljeve dozvole za bilježnika nije mogla imenovati osoba osuđena zbog zločinstva, prekršaja odnosno prijestupa.⁵⁷ Na temelju tih uvjeta javni bilježnici primali su se u službu na hrvatsko-slavonskom području i nakon raspada Monarhije kada je jedino izmijenjen državljanjski uvjet. Državljanstvo je u novoj državi bilo prvi put uređeno izbornim zakonom iz 1920., prema kojemu su se državljanima Kraljevine SHS u pogledu stjecanja biračkog prava smatrali svi državljani Srbije i Crne Gore do 1. prosinca 1918., zatim svi oni koji su imali državljanstvo u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji, pripadništvo u Bosni i Hercegovini ili domovinsko pravo u nekoj od općina ili dijelova općina drugih jugoslavenskih zemalja koje su ušle u sastav Kraljevine. Ujedno su se državljanima smatrale i osobe koje su prema nacionalnosti („plemenu“) i jeziku bile Slaveni, a trajno su se naselile na području neke od općina u Kraljevini do početka sastavljanja biračkih popisa. S obzirom na to da je pitanje državljanstva bilo zakonski riješeno tek 1928., do tada su upravo ove odredbe iz izbornog zakona bile mjerodavan kriterij za utvrđivanje državljanstva, pa tako i u slučaju zadovoljavanja uvjeta državljanstva za potrebe imenovanja javnim bilježnikom.⁵⁸ Npr. 1925. u molbi za mjesto javnog bilježnika u Novskoj Stjepan Kos navodi kako ima zavičajno pravo Hrvatske i Slavonije te prilaže domovnicu kao dokaz.⁵⁹ No Kraljevina SHS je bila više zainteresirana za javne bilježnike koji su po nacionalnosti bili Slovenci, Hrvati i Srbi, a živjeli su i radili na bivšim područjima Monarhije koji nisu ušli u sastav Kraljevine. Tako je u lipnju 1919. bio donesen zakon na temelju kojeg su tim javnim bilježnicima bile priznate postojeće kvalifikacije za ono pravno područje Kraljevine na kojem su htjeli nastaviti raditi.⁶⁰ To su pravo mogli iskoristiti u roku od šest mjeseci od dana sklapanja mirovnog ugovora Kraljevine u pogledu područja na kojem su se do tada nalazili.⁶¹ Državljanstvo je uređeno tek Zakonom o državljanstvu (1928.),⁶² a bio je na snazi i nakon donošenja jugoslavenskoga bilježničkog zakona koji je donekle izmijenio uvjete za obavljanje javnobilježničke službe.

Bilježnička dostavnica iz 1909. g.
Izvor: Privatna zbirka Z. Jelavića

⁵⁶ Iz dopisa velikog župana županije varaždinske Zemaljskoj vladi, odjelu za pravosuđe povodom imenovanja Avelina Stahuljaka, odvjetnika iz Klanjca za javnog bilježnika od 22. listopada 1905., u: HDA, ZVOP, sign. 81., kut. 311 (1877. - 1919.), br. 15/1897.

⁵⁷ Krešić, *op. cit.* u bilj. 1, str. 107.

⁵⁸ Krešić, *op. cit.* u bilj. 1, str. 107. - 108.

⁵⁹ HDA, ZVOP, sign. 81., kut. 311 (1877. - 1919.), br. 84/1919.

⁶⁰ Zakon o priznanju kvalifikativnih pogodaba za sticanje advokature i javnog bilježništva od 30. jula 1919., ZZN, 1920., komad I., br. 33.

⁶¹ Tijekom 1919/20. riješeno je otvoreno pitanje granica Kraljevine SHS sa susjednim državama. Tako su sklopljeni mirovni ugovori s Austrijom, Bugarskom, Mađarskom, Rumunjskom i Italijom. Više v. Krizman, B., *Pitanje granica Kraljevstva SHS poslije prvog svjetskog rata*, Krizman, B. et. al., Hrestomatija povijesti hrvatskog prava i države, Zagreb, 1998., str. 189. - 219.

⁶² Zakon o državljanstvu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, *Službene novine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca* od 1. novembra 1928., br. 254-LXXXIV.

Nespojivost javnobilježničkog zvanja i istodobnog obavljanja nekih drugih funkcija ili poslova. Tijekom javnobilježničkog djelovanja bilježniku je bilo zabranjeno obavljanje različitih trgovačkih, posredničkih i komisionarskih poslova, dok je za obavljanje plaćene općinske ili neke druge službe morao tražiti odobrenje bana i Banskog stola. Ujedno nije mogao istodobno s bilježništvom obavljati plaćenu državnu službu. Te zabrane ipak nisu značile nemogućnost aktivnog djelovanja bilježnika izvan javnobilježničke službe, posebice ne zabranu političke aktivnosti. Premda broj javnih bilježnika, unatoč njihovom stalnom porastu, nije bio velik, nije se moglo zanemariti kako je riječ o visokoobrazovanim osobama koje su mogle na različite načine pridonijeti političkom, pravnom i kulturnom napretku društva. Kada su god bilježnici preuzeli funkcije koje se nisu mogle obavljati istodobno s bilježništvom, automatski su gubili svoj bilježnički položaj kao što je to bio slučaj s dr. Pavlom Battagliarinijem, odvjetnikom i javnim bilježnikom iz Rijeke koji je 1872. imenovan prisjednikom Kraljevskog suda u Pešti.⁶³ Ali, ako je javni bilježnik bio izabran za zastupnika u Hrvatsko-slavonskom saboru, odnosno Zajedničkom ugarsko-hrvatskom saboru, bilježnik nije gubio položaj automatizmom već je i nadalje zadržavao svoj ured, premda nije mogao obavljati bilježničku djelatnost. U tim je slučajevima nadležni sudbeni stol morao odrediti zamjenika koji je tijekom trajanja bilježnikova saborskog mandata obavljao poslove iz javnobilježničke nadležnosti.⁶⁴ Naime, aktivno i pasivno izborno pravo javnih bilježnika bilo je iznimno važno jer su, posebno u razdoblju do 1918., javni bilježnici bili dio malobrojne skupine hrvatsko-slavonskih građana s pravom glasa. (Neposredno) pravo glasa javnih bilježnika prvi se put izriječno spominje u izmjenama izbornog zakona iz 1888., a bilo je uvjetovano godinama života, obrazovnim cenzusom i zavičajnošću u nekoj od hrvatsko-slavonskih općina.⁶⁵ U prethodnim izbornim propisima javni se bilježnici nisu izričito navodili, premda se može zaključiti da su sudjelovali u izborima. Taj zaključak proizlazi iz toga što su javni bilježnici u svim mjestima, osim u Zagrebu, bili ujedno i odvjetnici, a odvjetnici se izričito navode kao osobe s pravom glasa. Osim toga, javni su bilježnici svakako ulazili u kategoriju osoba koje su imale (aktivno i pasivno) pravo glasa kao „diplomanti“, tj. osobe sa završenim fakultetom. Tako je npr. na saborskim izborima 1881. kao izvanstranački kandidat sudjelovao dr. Franjo Arnold, javni bilježnik iz Zagreba, a kandidat Stranke prava na izborima 1884. bio je dr. Franjo Klaić, odvjetnik i javni bilježnik iz Samobora.⁶⁶ Pasivno izborno pravo javnih bilježnika bilo je ukinuto izbornim zakonom iz 1910., a to se pravdalo značenjem javnog bilježništva kao javne službe, zbog čega se nije moglo dopustiti njihovo duže izbivanje radi sudjelovanja u radu Sabora.⁶⁷ Javni su bilježnici pasivno izborno pravo ponovno stekli na izborima za Ustavotvornu skupštinu 1920., kada je izbornim zakonom propisano uključivanje tzv. kvalificiranih kandidata na svim kandidacijskim listama. Javni

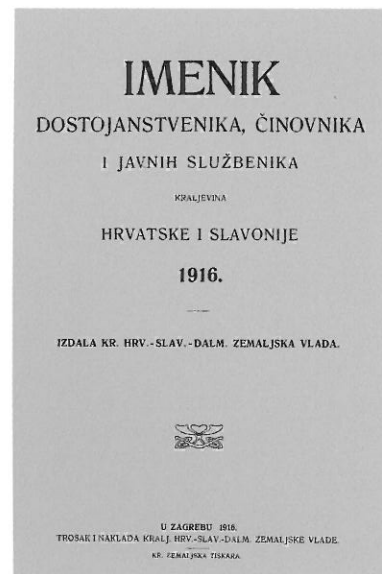
⁶³ Državni arhiv grada Zagreba (dalje: DAZG), Sudbeni stol u Zagrebu, sign. 84., kut.2. (1877.-1880.), br. 16/1872.

⁶⁴ V. npr. Naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. Zemaljske vlade, odjela za pravosuđe od 6. prosinca 1889., br. 14403., glede dopusta odvjetnikah i kr. javnih bilježnikah u svrhu sudjelovanja kod razprava sabora kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije te zajedničkoga ugarsko-hrvatskoga državnog sabora, *Pravos. zbir.*, svezak III., 1892., br. 332.

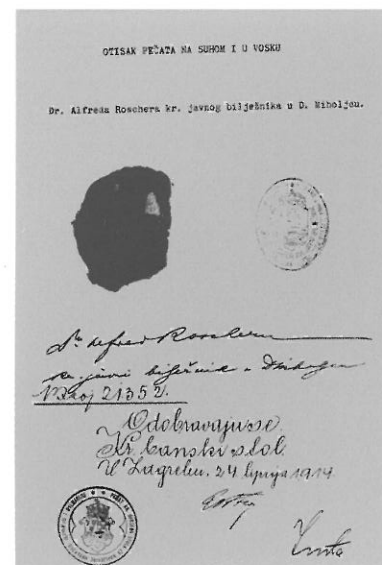
⁶⁵ V. Zakon o preinaci nekih ustanovah zakona od 15. srpnja 1881.ob izbornom redu za sabor kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od 29. rujna 1888., *SZN*, 1888., komad XV., br. 65.

⁶⁶ Turkalj, J., *Pravaški pokret 1878.-1887.*, Zagreb, 2009., str. 157., 275., 318.

⁶⁷ V. §4. Zakona o izbornom redu za sabor kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 28. svibnja 1910., *SZN*, 1910., komad VI., br. 41.; usp. Čepulo, D., *Prava građana i moderne institucije – europska i hrvatska pravna tradicija*, Zagreb, 2003., str. 94 - 107.

Otisak pečata na suhom i u vosku bilježnika u Donjem Miholjcu

*U ovaj su imenik umeseni oni javni bilježnici, istovisi
dužnosti i zamjenici javnih bilježnika, koji su bili članovi
ranije Javnobilježničke Komore, na dan 7. s. mes. marta
1936, t. j. na dan koji prethodno konstituiše svoju novu
Javnobilježničku Komoru.*

Split 9 marta 1936. g.

Za Odbor Javnobilježničke Komore

Pretprednik:

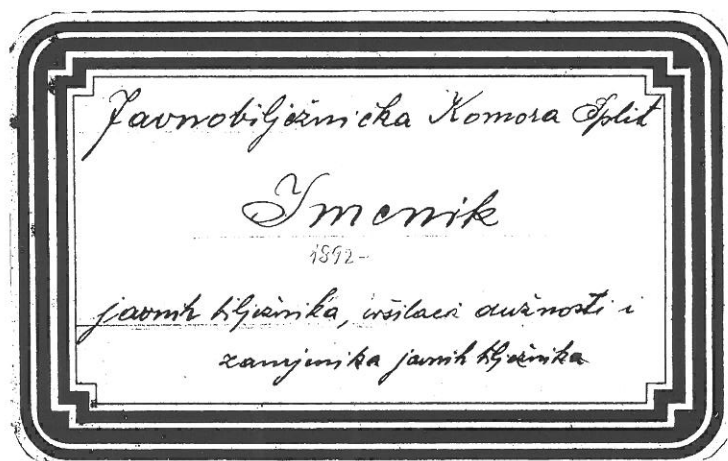
[Signature]

Popr. ik. - blagajnik:

[Signature]

Imenik javnobilježničke komore Split iz 1892. godine

bilježnici su svakako ulazili u kategoriju onih malobrojnih koji su se na temelju tog zakona mogli kandidirati za zastupnika u skupštini. Naknadno je odredba o kvalificiranim kandidatima bila ispuštena te se na parlamentarnim izborima od 1923. do 1938., kada su održani posljednji skupštinski izbori, izborna prava javnih bilježnika nije posebno isticalo.⁶⁸ Za razliku od plaćenih državnih službi koje su onemogućavale istodobno bavljenje bilježništvom, mogućnost istodobnog obavljanja plaćene općinske ili neke druge javne službe procjenjivala se u svakom konkretnom slučaju. Npr. bilježnička služba dr. Radovana pl. Marjanovića nije prestala kad mu je kraljevski povjerenik za Kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju 1912. odobrio preuzimanje mjesta načelnika općine Našice. Premda je odluku kraljevski povjerenik trebao donijeti u suglasnosti s Banskim stolom, postupio je protivno mišljenju predsjedništva Banskog stola. Možemo pretpostaviti kako mišljenje Banskog stola u kojem stoji kako se "... mjesto javnog bilježnika ne može sjediniti sa službom općinskog načelnika jer je bilježnik dužan obavljati poslove koji ne trpe odgodu", za kraljevskog povjerenika nije bilo dovoljno opravdan razlog odbijanja molbe. U isto vrijeme kotarski sud u Našicama te Sudbeni stol u Osijeku kao nadležna javnobilježnička

⁶⁸ Engelsfeld, N., *Biračko pravo u prvom izbornom zakonu Kraljevstva SHS, op. cit. u bilj. 61, str. 311 - 320.; usp. Zakon o izmenama zakona na osnovi koga su izvršeni izbori na dan 28. novembra 1920., ZZN, 1922., komad II, br. 34.; §§7-13. Zakona o izboru narodnih poslanika za Narodnu skupštinu, Zbornik zakona i uredbi (dalje: ZZU), 1931, svezak VIII., br. 212.*

komora su poduprli molbu bilježnika Marjanovića ne nalazeći nikakve zapreke u njegovu preuzimanju načelničkog mjesta.⁶⁹

Postupak imenovanja javnih bilježnika. Ovlast imenovanja javnih bilježnika je pripadala banu i Odjelu za pravosuđe Zemaljske vlade Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Javnobilježnička mjesta su se popunjavala putem natječaja koji je raspisivala nadležna komora. No komora i nadležni sud mogli su banu podnijeti prijedlog za imenovanje i bez provedenog natječaja. Ban je tako mogao imenovati bilježnike bez raspisanog natječaja, ali i bez prijedloga nadležnih tijela. Ipak, ako je bio raspisan natječaj molbe su morale sadržavati dokaze o ispunjavanju traženih uvjeta, pri čemu su ih kandidati predavali putem javnobilježničke komore, odnosno odvjetničke komore ili uredovnih predstojnika, ako su kandidati bili odvjetnici ili činovnici. Prijedlog za imenovanje komora su morali predati sudbenom stolu. No kako su funkciju komora obavljali sudbeni stolovi, tako se ovaj dio postupka imenovanja u cijelosti vodio unutar suda. Sudbeni stol je prijedlog imenovanja sa svojim mišljenjem dostavljao Banskome stolu, a Banski stol je potom dokumentaciju predavao Odjelu za pravosuđe Zemaljske vlade. Raspisivanje natječaja za popunjavanje javnobilježničkih mjesta očito nije bilo uobičajeno postupanje te su se u pravilu popunjavala bez natječaja. Tome svjedoči dr. Franko Potočnjak, odvjetnik, javni bilježnik i političar u svojem pismu hrvatsko-slavonskom banu Tomljenoviću u studenom 1919., kada se interesira za javnobilježničko mjesto u Zagrebu te pita hoće li se popuniti „mimo natječaja, kako je to za bivše vladavine (Austro-Ugarske, nap. a.) bilo uobičajeno, ili će se raspisati natječaj“.⁷⁰ Takav je postupak imenovanja izazvao brojne poteškoće tijekom 1920-ih, kada je ustrojen velik broj novih javnobilježničkih mjesta koje je u vrlo kratkom vremenu trebalo popuniti. Često se događalo da su bilježnici imenovani bez natječaja i bez prijedloga Banskog stola i javnobilježničke komore,⁷¹ a takva je netransparenčnost u postupanju omogućavala da se imenovanje nekih pojedinaca koristi i kao sredstvo političke nagrade što je osjetno rušilo ugled struke. Tako je npr. Filip Markotić, odvjetnik i član HSS-a iz Broda, nakon sporazuma Stjepana Radića i HSS-a s Vladom u Beogradu i stvaranja mirnijega političkog ozračja u Kraljevini SHS, bio imenovan 1925. javnim bilježnikom. No uslijed promjene političkih prilika uvođenjem diktature bio je jedan od onih kojemu, nakon što je svoje mjesto stavio na raspolaganje (donošenjem jugoslavenskoga bilježničkog zakona), očito nije „obnovljeno“ imenovanje.⁷² Nakon donošenja Ustava Kraljevine SHS pravo imenovanja javnih bilježnika s hrvatskog je bana i Zemaljske vlade preneseno na ministra pravosuđa vlade Kraljevine SHS.⁷³

Početak javnobilježničke službe. Prije početka rada bilježnici su morali ispuniti niz formalnosti. Nakon što se rješenje o imenovanju dostavilo imenovanom bilježniku, nadležnom sud-

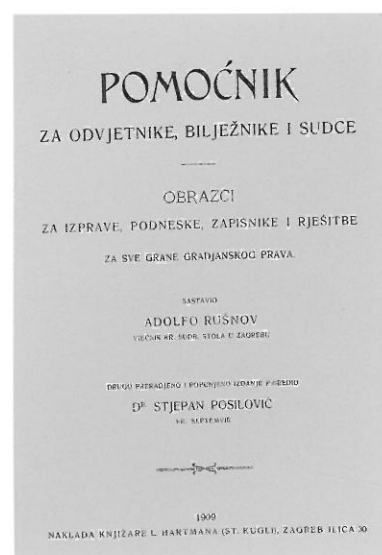
⁶⁹ HDA, ZOVP, sign. 81., kut. 311 (1877-1919), br. 17/1904.

⁷⁰ HDA, ZOVP, sign. 81., kut. 312 (1919), br. 122/1919.; Usp. *Hrvatski zakoni III.*, 260.

⁷¹ *Mjesečnik*, 1925., br. 2., 137.

⁷² Više v. Leček, S., *Brodski odvjetnik Filip Markotić – „desni“ haesesovac*, Scrinia slavonica, 2006., br. 6., str. 405., 408., 410.

⁷³ Prije donošenja Ustava Kraljevine SHS ministar pravosuđa je već imao ovlast imenovati javne bilježnike na području Međimurja, čiji je državopravni položaj bio neriješen sve do potpisivanja mirovnog ugovora s Mađarskom 1920., odnosno ratifikacije tog ugovora 1921. godine. V. HDA, ZOVP, sign. 81., kut. 312. (1919.), br. 108/1919.

benom stolu te kraljevskom financijskom ravnateljstvu u Zagrebu, obavijest o imenovanju dostavljala se i (dnevnim) novinama, uredništvu Narodnih novina i Mjesečnika Pravničkog društva u kojima su se objavljivali oglasi o imenovanju. Imenovani javni bilježnik je potom u daljnjem roku od tri mjeseca ili u roku produljenom na njegov opravdani zahtjev, bio obvezan otvoriti javnobilježnički ured i započeti s radom. Pritom je morao položiti jamčevinu, podnijeti na potvrdu tzv. suhi i mokri pečat te potpis s imenom i prezimenom i položiti prisegu. Imenovanje bilježnika kao i dan polaganja prisege moralo se javno objaviti, posebno sudovima s područja djelovanja te javnobilježničkoj komori kako bi bilježnik bio upisan u bilježnički imenik.

S obzirom na dugotrajnu primjenu Bilježničkog reda, niz državnopravnih promjena koje su se zbile u razdoblju od 1859. do 1941. bile su vidljive upravo u formalnostima koje su bilježnici morali zadovoljiti kako pri stupanju u službu tako i tijekom obavljanja svojeg zvanja. Službeno su javni bilježnici trebali nositi naziv „carsko-kraljevski javni bilježnik“ kako bi ih se razlikovalo od već postojećih bilježnika, mjesnih i općinskih, koji su obavljali činovničku službu. Ipak, u spisima koji su nam bili dostupni nismo pronašli niti jedan iz kojeg se vidi korištenje tog naziva nego isključivo “kraljevski javni bilježnik” odnosno “kr. javni bilježnik”. Na pečatu javnih bilježnika trebao se nalaziti austrijski državni orao, ime i prezime javnog bilježnika te ime mjesta i krunovine u kojoj je radio bilježnik. No nakon sklapanja Hrvatsko-ugarske nagodbe, javni bilježnici koristili su se grbom kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije providen mađarskom krunom sv. Stjepana, a prisezali su na vjernost caru i kralju Franji Josipu I., odnosno njegovim nasljednicima.⁷⁴ Banski stol je bio obvezan o položenoj prisezi obavijestiti nadležni sudbeni stol kao javnobilježničku komoru te dostaviti potpis i pečate novoga javnog bilježnika.⁷⁵ Značajne su promjene nastupile nakon raspada Monarhije i osnivanja Države Slovenaca, Hrvata i Srba 1918., kada je iz službenog naziva javnih bilježnika izbačeno njihovo oslovljavanje kao “kraljevski”,⁷⁶ dok je iz prisege bilo izbrisano iskazivanje vjernosti kralju.⁷⁷ Ubrzo je ponovno propisano iskazivanje vjernosti, ali Narodnom vijeću SHS-a.⁷⁸ Već od iduće 1919. javni su se bilježnici zavjetovali na vjernost kralju Petru I. Karađorđeviću, a nakon uvođenja diktature vladajućem kralju Kraljevine SHS.⁷⁹ Zbog promjena državnih okvira, osim sadržaja prisege, promijenjen je i izgled odnosno sadržaj pečata pa je umjesto natpisa „Kralje-

⁷⁴ Tekst prisege javnih bilježnika v. u: *Hrvatski zakoni III*, 261.-262.

⁷⁵ DAZG, Sudbeni stol u Zagrebu, sign. 84., kut. 4. (1911. - 1913.), br. 17/1912.

⁷⁶ V. §2. Naredbe predsjedništva Narodnog vijeća od 31. listopada 1918. br. 18153. prav., kojom se određuju neke preinake zakona o vlasti sudačkoj, ukida naslov „kraljevski“ za sudbene oblasti, pravosudne činovnike, službenike, javne bilježnike i preinačuje obrazac službene prisege pravosudnih činovnika i službenika, odvjetnika i javnih bilježnika, *SZN*, 1918., komad XV., br. 103.

⁷⁷ V. §3. Naredbe predsjedništva Narodnog vijeća od 31. listopada 1918. br. 18153. prav., kojom se određuju neke preinake zakona o vlasti sudačkoj, ukida naslov „kraljevski“ za sudbene oblasti, pravosudne činovnike, službenike, javne bilježnike i preinačuje obrazac službene prisege pravosudnih činovnika i službenika, odvjetnika i javnih bilježnika, *SZN*, 1918., komad XV., br. 103.

⁷⁸ V. Naredbu predsjedništva Narodnog vijeća od 9. studenog 1918. br. 18472. prav., o preinačenju propisa §3. naredbe od 31. listopada 1918., br. 18152., kojom se određuju neke preinake zakona o vlasti sudačkoj, ukida naslov „kraljevski“ za sudbene oblasti, pravosudne činovnike, službenike, javne bilježnike i preinačuje obrazac službene prisege pravosudnih činovnika i službenika, odvjetnika i javnih bilježnika, *SZN*, 1918., komad XV., br. 110.

⁷⁹ V. §2. Naredbe bana Hrvatske i Slavonije od 5. veljače 1919. br. 2733., o zaprisizanju pravosudnih činovnika i službenika, odvjetnika i kr. javnih bilježnika, *ZZN*, 1919., komad I., br. 11.; Zakon od 27. januara 1929. o izmeni zakletve advokata i javnih beležnika, br. 640, u: *ZZUN*, 1929., svezak III., br. 20.

vina Hrvatska, Slavonija i Dalmacija“ s odgovarajućim grbom, pisalo „Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca“ uz novi državni grb.⁸⁰

Iznimno važan preduvjet stupanja u službu bilo je polaganje jamčevine. Iznos jamčevine ovisio je o sjedištu javnog bilježnika pa je za gradove s najmanje 30 000 stanovnika taj iznos bio 5000 forinti, za gradove u kojima je bilo sjedište sudbenog stola 2000 forinti, a u ostalim mjestima 1000 forinti. Ti su se iznosi mijenjali zbog promjena u uređenju novčanog prometa te preračunavanja iz forinti u krune. Jamčevina se polagala kod sudbenog stola u gotovini, vrijednosnim papirima ili zadužnicama, a nakon svakog smanjenja položene jamčevine bilježnik je bio obavezan nadoknaditi umanjeni iznos. Jamčevina se vraćala javnom bilježniku odnosno njegovim nasljednicima nakon što je javnobilježnički ured prestao raditi zbog bilo kojeg razloga.⁸¹

Prestanak javnobilježničke službe. Javnobilježnička služba je prestajala zbog zakonom propisanih razloga, o čemu je odluku donio ban ili Banski stol. Razlozi prestanka javnobilježničke službe su isti oni koje je kandidat za javnog bilježnika morao zadovoljiti kako bi bio imenovan na mjesto javnog bilježnika. Stoga je bilježnik izgubio službu ako je obavljao poslove koji su bili nespojivi s javnobilježničkom nadležnošću, ako je izgubio državljanstvo ili poslovnu sposobnost, odnosno ako je stavljen pod skrbništvo ili je nad njim otvoren stečaj. Nadalje, ako nije u odgovarajućem roku položio novu jamčevinu ili nadopunio umanjenu jamčevinu te ako je bio osuđen zbog zločinstva, prekršaja ili prijestupa počinjenog radi stjecanja dobiti ili radi povrede javnog ćudoređa. Također, služba se mogla izgubiti i zbog bilo koje druge osude na zatvorsku kaznu od najmanje šest mjeseci, odnosno kao rezultat provođenja stegovnog postupka i utvrđenja nekog od razloga koji su povlačili gubitak mjesta. Služba je prestajala i u slučajevima u kojima je imenovani javni bilježnik propustio u roku od tri mjeseca ili u, na njegov zahtjev produljenom roku, udovoljiti svim uvjetima u slučaju otvaranja javnobilježničkog ureda te se smatralo da se odrekao svojeg imenovanja kao i zbog otkaza. U svakom slučaju, dakako, služba je prestajala smrću javnog bilježnika odnosno odlaskom u mirovinu.

Staleško organiziranje. Na području svakog sudbenog stola bilo je propisano osnivanje komore čije je funkcije do njihova osnivanja trebao izvršavati upravo konkretni sudbeni stol. Međutim, privremeno zamjensko djelovanje sudbenog stola kao komore postalo je trajno stanje zbog zakonom propisanog načina osnivanja komore. I ovdje je, kao i u npr. Dalmaciji, bilo teško za očekivati ustrojavanje komore čiji bi jedini član bio javni bilježnik s područja npr. gospićkoga ili petrinjskoga sudbenog stola. Neosnivanje komora nije se pokazalo korisnim za javne bilježnike jer je nepostojanje staleške organizacije sprječavalo njihov značajniji razvoj i jačanje kao struke. Svjestan ograničenja takve staleške (ne)organizacije, Banski stol je već 1878. izdao okružnicu sudbenim stolovima s upozorenjem kako se u proteklih dvadesetak godina nisu na odgovarajući način skrbili za razvoj bilježništva, zbog čega je ono bilo lišeno zaštite koju bi im osigurala javnobilježnička komora. Stoga ih je uputio da u svojem djelovanju

⁸⁰ Naredba bana Hrvatske i Slavonije od 14. juna. 1921., br.12491., o stvari pečata (štambilja) kr. javnih bilježnika, ZZN, 1921., komad II., br. 49.

⁸¹ Više v. Krešić, *op. cit.* u bilj. 1., str. 119. – 120.

kao javnobilježničkih komora pristupe znatno odgovornije. Jedna od značajnijih obveza sudbenih stolova kao komora bilo je vođenje upisnika bilježnika te povremeno pregledavanje poslovanja javnih bilježnika na svojem području. Prema tome, nadzor nad radom javnih bilježnika pripadao je sudbenom stolu kao javnobilježničkoj komori, ali i kao dijelu sudske organizacije, zatim Banskom stolu te u konačnici banu odnosno ministarstvu pravosuđa.⁸² Za hrvatsko-slavonsko područje važno je istaknuti još jedan značajan razlog neosnivanja, odnosno odugovlačenja s osnivanjem javnobilježničke komore. Unatoč tome što je zakonom prihvaćeno načelo nespojivosti odvjetničkoga i javnobilježničkog zvanja, ono na hrvatsko-slavonskom području zapravo nije nikada u potpunosti provedeno u život. Bez oživotvorenja tog načela javni bilježnici, koji su ujedno djelovali i kao odvjetnici, u tome bi slučaju bili članovi dviju autonomnih staleških organizacija.⁸³

Uređenje javnog bilježništva na području Međimurja, Baranje i Rijeke. Državnopravna pripadnost Međimurja i Baranje, kao i u primjeru Istre i Dalmacije, utjecala je i na uređenje javnog bilježništva. U rujnu 1848. g. Međimurje je vojnom akcijom bana Jelačića (ponovno) pripojeno Hrvatskoj i Slavoniji, dok je Baranja ostala u sastavu Kraljevine Ugarske. Na oba je područja 1858. prošireno važenje Bilježničkog reda iz 1855. No nakon teritorijalnog preuređenja Monarhije uspostavljanjem ustavnog stanja Međimurje je ponovno uključeno u sastav Zaladske županije pa je zajedno s Baranjom ostalo dijelom Ugarske sve do 1918. Kako je ukidanjem neoapsolutizma na osnovi zaključka *Judex-kurijalne* konferencije (1861.) austrijski propis stavljn izvan snage u Ugarskoj, prestao se slijedom toga primjenjivati i na području Međimurja i Baranje.⁸⁴ Međutim, Ugarski je sabor 1874. donio Zakonski članak XXXV. kojim je samostalno uredio javnobilježničku djelatnost (*1874. évi XXXV. törvénycikk a királyi közjegyz krol*).⁸⁵ Tim su zakonom bilježnici bili ovlaštteni obavljati poslove iz vlastitog djelokruga, a temeljem kasnije izmjene mogli su djelovati i kao sudski povjerenici. Nakon raspada Monarhije Baranja je na temelju Trianonskog sporazuma (1920.) bila podijeljena između Mađarske i Kraljevine SHS dok je Međimurje u cijelosti pripalo Kraljevini. Ugarski bilježnički zakon ostao je na snazi u Međimurju i Baranji kao i na ostalim (bivšim) ugarskim područjima Kraljevine SHS u razdoblju nakon 1918.⁸⁶ tj. na području Apelacijskog suda u Novom Sadu (Baranja, Bačka i Banat) i sreskih sudova Čakovca i Preloga (Međimurje) do donošenja jugoslavenskog zakona.⁸⁷

Slično je bilo i na području grada i kotara Rijeke. Naime, u trenutku uvođenja Bilježničkog reda Rijeka je kao dio Riječke županije osnovane 1850. bila sastavni dio Kraljevine Hrvatske i Slavonije. No sklapanjem Hrvatsko-ugarske nagodbe pitanje pripadnosti Rijeke se mijenja nedo-

Zapisnik o položenoj prisezi javnog bilježnika Jurja Rendulića iz 1925. g.

Broj pisarne 144 Godina 1911 Broj tekuci u svezku.

K. Banský stol

Broj 4772/100

Pretpisi:

Dati podnahu
Prin. 28/5 1925

Sudbeno 513 1827

U odpravnosti 11. prosinac 1925. Izvoditelj: Čopurčić

Povjereni: Rendulić, Olsavostel: Rendulić

Sudbeno: Rendulić

Odgovornost: Čopurčić

Zapisnik o položenoj prisezi od strane novo imenovanog kr. javnog bilježnika: Jurja Rendulića

1./ Kr. sudbenom stolu

2./ Kr. sudbenom stolu kao bilježničkoj komori

3./ Svim kotarskim sudovima a posebno kr. sudbenom stolu

1. Rendulić

2. Čopurčić

3. Rendulić

4. Rendulić

5. Rendulić

6. Rendulić

7. Rendulić

8. Rendulić

9. Rendulić

10. Rendulić

11. Rendulić

12. Rendulić

13. Rendulić

14. Rendulić

15. Rendulić

16. Rendulić

17. Rendulić

18. Rendulić

19. Rendulić

20. Rendulić

21. Rendulić

22. Rendulić

23. Rendulić

24. Rendulić

25. Rendulić

26. Rendulić

27. Rendulić

28. Rendulić

29. Rendulić

30. Rendulić

31. Rendulić

32. Rendulić

33. Rendulić

34. Rendulić

35. Rendulić

36. Rendulić

37. Rendulić

38. Rendulić

39. Rendulić

40. Rendulić

41. Rendulić

42. Rendulić

43. Rendulić

44. Rendulić

45. Rendulić

46. Rendulić

47. Rendulić

48. Rendulić

49. Rendulić

50. Rendulić

51. Rendulić

52. Rendulić

53. Rendulić

54. Rendulić

55. Rendulić

56. Rendulić

57. Rendulić

58. Rendulić

59. Rendulić

60. Rendulić

61. Rendulić

62. Rendulić

63. Rendulić

64. Rendulić

65. Rendulić

66. Rendulić

67. Rendulić

68. Rendulić

69. Rendulić

70. Rendulić

71. Rendulić

72. Rendulić

73. Rendulić

74. Rendulić

75. Rendulić

76. Rendulić

77. Rendulić

78. Rendulić

79. Rendulić

80. Rendulić

81. Rendulić

82. Rendulić

83. Rendulić

84. Rendulić

85. Rendulić

86. Rendulić

87. Rendulić

88. Rendulić

89. Rendulić

90. Rendulić

91. Rendulić

92. Rendulić

93. Rendulić

94. Rendulić

95. Rendulić

96. Rendulić

97. Rendulić

98. Rendulić

99. Rendulić

100. Rendulić

⁸² Više v. Krešić, *op. cit.* u bilj. 1, str. 121. – 122.

⁸³ Više o nespojivosti javnobilježničkoga i odvjetničkog zvanja u poglavlju o uređenju javnog bilježništva u Kraljevini Jugoslaviji.

⁸⁴ Szécsényi-Nagy, K., *New functions of Hungarian Civil Law Notaries*, Acta Juridica Hungarica, vol. 50, br. 2, 2009., str. 217.

⁸⁵ Tekst ugarskog Zakona o bilježništvu v. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5647> (8. listopada 2012.); usp. i Rupp, Zs., *A magyar kir. közjegyzősegi törvény (1874. évi XXXV. törvénycikk) magyarazata*, Budapest, 1875.

⁸⁶ Uredba o izmeni i dopuni u Zakonu o kr. javnim beležnicima za teritoriju Banata, Bačke i Baranje, *Službene novine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca od 1. januara 1921.*, br. 1.; Zakon o izmeni i dopuni u Zakonu o javnim beležnicima na teritoriji Apelacionog suda u Novom Sadu, *Službene novine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca od 30. decembra 1922.*, br. 294.

⁸⁷ O primjeni ugarskog zakona o bilježništvu u Baranji, Bačkoj i Banatu vidi Bogdanfi, G.; Nikolić, N., *Opšte privatno pravo*, Pančevo, 1925., str. 60. – 65.; O primjeni ugarskog zakona o bilježništvu u Međimurju v. HDA, ZVOP, sign. 81, kut. 312. (1919.), br. 108., 1919.

voljno jasnom formulacijom kojom je Rijeka *corpus separatum* ugarske krune (tzv. „riječka krpica“). Naknadnim pregovorima prihvaćen je „provizorij“ (1870.) koji će na snazi ostati do 1918., a njime je Rijeka stekla autonomiju i bila neposredno vezana uz vladu u Budimpešti. Novoosnovana gradska tijela imala su u teritorijalnom pogledu nadležnost nad područjem grada i kotara Rijeke, dok su za ostala područja riječke županije (koja je, unatoč gubitku Rijeke, zadržala prijašnji naziv) i nadalje bila nadležna hrvatsko-slavonska tijela vlasti.⁸⁸ Ovakav državopravni položaj Rijeke imao je za posljedicu uvođenje ugarskog zakona o bilježništvu 1875. koji je ostao na snazi sve do 1929. kada je u Rijeku, koja se od 1924. nalazila u sastavu Kraljevine Italije, stupilo na snagu talijansko bilježničko zakonodavstvo.

Karta Kraljevine Jugoslavije (1929.) s podjelom na banovine

III. JAVNO BILJEŽNIŠTVO U KRALJEVINI JUGOSLAVIJI

Uvod. Okončanjem Prvoga svjetskog rata u listopadu 1918. ustrojena je Država Slovenaca, Hrvata i Srba, čijim je sjedinjenjem s Kraljevinom Srbijom i Crnom Gorom u prosincu iste godine nastala Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, poslije preimenovana u Kraljevinu Jugoslaviju (1929.). Područja koja su ušla u sastav Kraljevine prije 1918. nalazila su se unutar različitih državnih okvira te su imala različita pravna uređenja i pravne izvore. Stoga je Kraljevina u pravnom pogledu bila partikularna država te je obuhvaćala šest tzv. pravnih područja: hrvatsko-slavonsko, dalmatinsko-slovensko, bosansko-hercegovačko, pravno područje Međimurja, Baranje, Bačke i Banata, srbijansko te crnogorsko pravno područje. Javno bilježništvo je bilo ustrojeno samo na područjima bivše Monarhije s iznimkom Bosne i Hercegovine te uređeno različitim propisima. Na hrvatsko-slavonskom području na snazi je bio Bilježnički red iz 1855., na dalmatinsko-slovenskom području Bilježnički red iz 1871., dok se na pravnom području Međimurja, Baranje, Bačke i Banata primjenjivao ugarski zakon iz 1874.

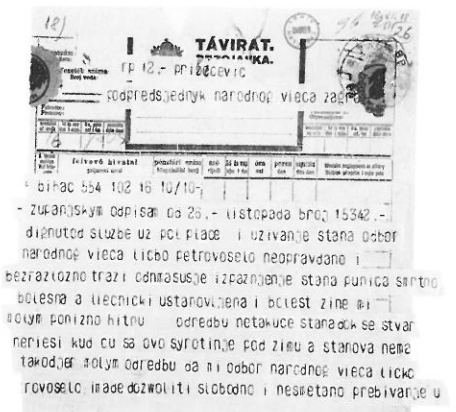
Zakonski okvir uređenja javnog bilježništva. Različitost zakonskog uređenja odnosno nepostojanje institucije javnog bilježništva u nekim dijelovima Kraljevine potaknulo je ministarstvo pravosuđa da se već od početaka nove države pozabavi pitanjem javnog bilježništva. Pravnička je struka većinom iznijela pozitivan stav o proširenju javnog bilježništva na cijelu Kraljevinu.⁸⁹ O toj se temi posebno raspravljalo na kongresu jugoslavenskih pravnika održanom 1926. u Ljubljani na inicijativu dalmatinskih javnih bilježnika koji su bili u iznimno teškoj situaciji.⁹⁰

Odbor u Ličkom Petrovom Selu traži da Svetozar Pribičević isprazni svoj stan. Bilježnik Vlatković iz Bihaća moli dopuštenje za njegovo korištenje.
Sig.: HR-HDA-124-3-1-375

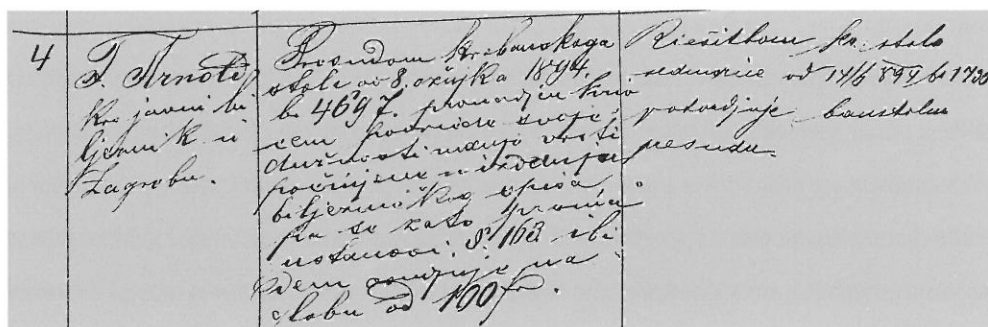
⁸⁸ V. Naredba kralj. ugarskoga ministra predsjednika, kralj. ugar. Ministra pravosuđa i Bana kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije ob ustrojenju kr. riečkoga sudišta i o privremenom uređenju njegove nadležnosti, SZN, god. 1871., komd XXIV., br. 70.

⁸⁹ Krešić, M., *Zakon o javnim bilježnicima Kraljevine Jugoslavije iz 1930.: sudjelovanje javnog bilježnika u ostavinskom postupku – iskustva iz prošlosti*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 63, 2013, vol. 2, str. 357. – 358.

⁹⁰ Splitska javnobilježnička komora je uputila poziv svim javnim bilježnicima Kraljevine SHS objavljen 1926. u Mjesečniku: „Na pravničkom kongresu, koji će se održati ove godine u Ljubljani dana 9. i 11. rujna, pod sedmom točkom dnevnog reda pretresat će se pitanje javnog bilježništva (notarijata). Naš stalež je zakopan raznim prilikama, te mu prijete pogibelj, da uginu. Prodoše decenija, a nije se ništa učinilo, da ova ustanova, uvažena po cijelom kulturnom svijetu, dođe do svog pravog izražaja na korist države i naroda. Mi javni bilježnici u granicama svoje mogućnosti nastojimo, da svojim radom dokažemo vrijednost svoju i svojega staleža, ali nas u tome ometa nerazumijevanje onih, koji bi nam trebali pomoći. Prisiljeni smo dakle, a nato nas i dužnost zove, da dademo sve svoje sile za ustanovu javnog bilježništva, kojoj smo život posvetili, u kojoj smo najbliži svome narodu. Uz ostali naš energični rad veoma je potrebno, da u što većem broju sudjelujemo na spomenutom kongresu, gdje ćemo drugovima države i cijeloj javnosti pokazati, da smo dostojni svog zvanja i da je naš stalež važna pravnička

Iz knjige zabilježbi o disciplinskom postupku.
Privatna zbirka Z. Jelavića

Sudionici kongresa su donijeli odluku o zadržavanju javnog bilježništva te njegova proširenja na cijelu državu, istaknuvši pritom i potrebu donošenja jedinstvenog zakona o bilježništvu.⁹¹ Na osnovi tih mišljenja izrada nacrtu jugoslavenskog zakona bila je povjerena Slavoljubu Sovi, umirovljenom predsjedniku zagrebačkog Banskog stola, koji ga je izradio na temelju nacrtu austrijskoga bilježničkog zakona iz 1911. Nakon što je posebna komisija obavila reviziju nacrtu, konačnu redakciju je izvršio Berthold Eisner.⁹² Rad na nacrtu bio je priveden kraju tijekom Šestosiječanjske diktature te je Zakon o javnim bilježnicima (notarima) stupio na snagu 1930. godine. Iako je zakon donesen s ciljem proširenja javnog bilježništva na cjelokupan državni teritorij, stupio je na snagu samo na područjima apelacijskih sudova Zagreba, Splita, Ljubljane, Novog Sada i Sarajeva.⁹³ Na području apelacijskih sudova Beograda i Skoplja te Velikog suda u Podgorici zakon je trebao stupiti naknadno temeljem posebne uredbe ministra pravosuđa. No takva uredba nikad nije donesena, štoviše zakon je 1932. bio stavljen izvan snage za područje Vrhovnog suda u Sarajevu.⁹⁴ Zakonom je bilo predviđeno osnivanje javnobilježničke komore za svaki apelacijski sud Kraljevine i stoga su 1936. osnovane javnobilježničke komore na području apelacijskih sudova Ljubljane, Splita i Novog Sada,⁹⁵ a 1937. i javnobilježnička komora u Zagrebu.⁹⁶ S obzirom na osnivanje više javnobilježničkih komora, 1937. bio je osnovan i Savez javnobilježničkih komora.

Dvojbe oko javnog bilježništva. Unatoč donošenju zakona u nekim se krugovima i nadalje razmišljalo o ukidanju javnog bilježništva.⁹⁷ Tako je 1935. ministar pravosuđa povodom predstojećih reformi pravosuđa istaknuo kako se pitanje ukidanja ili zadržavanja bilježništva nameće samo od sebe, posebno ako se na taj način namjerava financijski rasteretiti stanovništvo.⁹⁸ Takva su razmišljanja bila povodom izdavanja Spomenice Udruženja javnih

ustanova; tražimo uređenje i proširenje iste po cijeloj državi. Što nas bude više na okupu, to će i naš rad biti uspješniji." *Mjesečnik*, 1926., br. 7, str. 326.

⁹¹ Tekst Zaključka v. Krešić, *op. cit.* u bilj. 89, str. 359.

⁹² Žilić, F.; Šantek, M., *Zakon o javnim bilježnicima (notarima) sa svim izmjenama i dopunama*, Zagreb, 1934., str. 11 - 12.

⁹³ Prema sudskom preustroju Kraljevine bivši kotarski sudovi Hrvatske i Slavonije, Međimurja i Dalmacije su preimenovani u sreske sudove zadržavajući dotadašnju teritorijalnu nadležnost, hrvatsko-slavonski sudbeni stolovi, odnosno dalmatinski zemaljski sudovi su preimenovani u okružne sudove također zadržavajući dotadašnju teritorijalnu nadležnost, a Banski stol u Zagrebu, odnosno Viši zemaljski sud u Splitu je preimenovan u Apelacijski sud. V. §4., §13. i §103. Zakona o uređenju redovnih sudova za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca od 18. januara 1929., *Službene novine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca od 25. januara 1929.*, br. 20-X.

⁹⁴ Vidi čl. 1. Zakona od 27. decembra 1932. br. 127534-Z-314 o izmjeni §253. Zakona o javnim beležnicima, *Službene novine Kraljevine Jugoslavije od 30. decembra 1932.*, br. 304-CXIV.

⁹⁵ Uredba o osnivanju javnobeležničkih komora u područjima Apelacionih sudova u Ljubljani, Splitu i Novom Sadu, *Službene novine Kraljevine Jugoslavije od 25. januara 1936.*, br. 19-III.

⁹⁶ Uredba o osnivanju javnobeležničke komore u području Apelacionog suda u Zagrebu, *Službene novine Kraljevine Jugoslavije od 23. januara 1937.*, br. 16-IV.

⁹⁷ *Odvjetnik*, 1932., br. 8., str. 17.

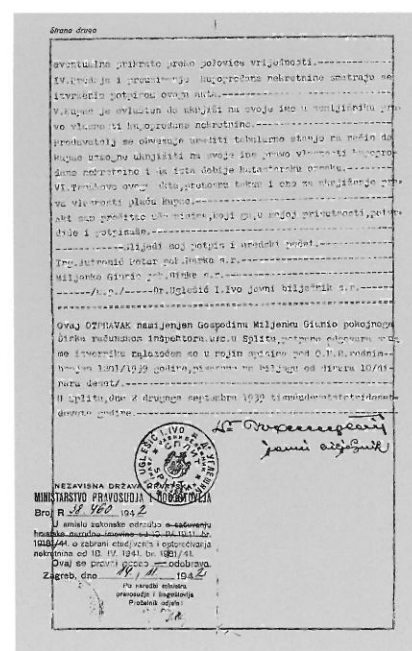
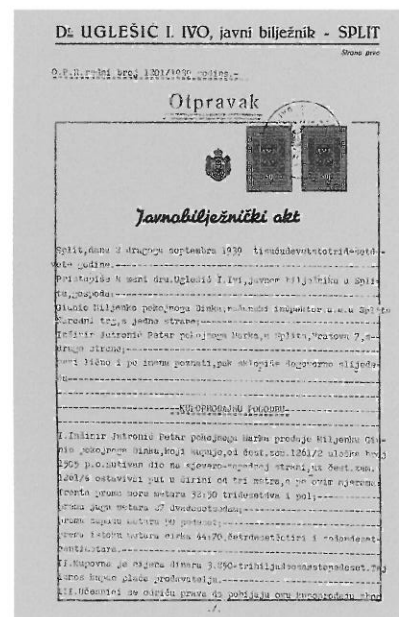
⁹⁸ *Odvjetnik*, 1935., br. 2. - 4., str. 35.

Poziv za provedbu ostavinske rasprave javnog bilježnika iz Zagreba 1937. g.

bilježnika Kraljevine Jugoslavije kojom su zagovornici zadržavanja institucije javnog bilježništva nastojali opravdati postojanje bilježničke službe. U Spomenici je istaknuta civilizacijska vrijednost institucije javnog bilježništva, ne prihvaćajući kvalifikaciju bilježništva kao pljačkaške i feudalne ustanove. Upravo suprotno, javno bilježništvo se smatralo institucijom koja donosi red i sigurnost u pravne odnose i čije bi ukidanje nanijelo veliku štetu pravnom poretku Kraljevine. Osim toga, smatralo se kako bi ukidanje bilježništva bio loš potez i za međunarodni položaj države s obzirom na to da se bilježničkim ispravama priznavala dokazna snaga u međunarodnom pravnom prometu.⁹⁹ Još su neka strukovna udruženja, poput Advokatske komore u Novom Sadu povremeno poduzimale vrlo jasne korake s namjerom ukidanja bilježništva, za razliku od zagrebačke Odvjetničke komore koja se izričito protivila ukidanju javnog bilježništva.¹⁰⁰ Ove rasprave nisu dovele do ukidanja bilježništva, ali su se razmišljanja o tome prenijela s jugoslavenske razine na područje novoosnovane Banovine Hrvatske. Nestabilne unutarnje političke prilike u Kraljevini i opasnost od novoga svjetskog rata potaknule su preuređenje države osnivanjem Banovine Hrvatske (1939.) kao zasebne jedinice unutar Kraljevine sa zakonodavnim, upravnim i sudskim ovlastima. U sklopu teritorijalnog preustroja banovinskih sudova, zbog usklađivanja novoga banovinskog ozemlja s načelom samostalnosti hrvatskog sudstva, razmišljalo se i o znatno široj reformi pravosuđa koja je trebala obuhvatiti promjene u sudskom postupku i položaju sudaca te potpuno novi sudski ustroj Banovine. Novi sudski ustroj ujedno bi značio i promjenu stvarne nadležnosti pojedinih sudova. Tako se 1940. dr. Franjo Žilić, odjelni predstojnik u Vladi Banovine Hrvatske, u raspravi o preuređenju pravosuđa Banovine Hrvatske, zauzimao za proširenje izvanparnične nadležnosti kotarskih sudova i na ostavinske rasprave. Ujedno je smatrao da bi se pri kotarskim sudovima trebali sklapati i privatnopravni ugovori, a po potrebi i ovjera potpisa na tim ugovorima.¹⁰¹ To bi značilo da institucija javnog bilježništva nije potrebna, premda Žilić nije izričito spomenuo javne bilježnike. No unatoč tom i sličnim razmišljanjima vlasti Banovine Hrvatske ipak nisu zadirale u instituciju javnog bilježništva.

Nespojivost javnobilježničkoga i odvjetničkog zvanja. Zakon je prihvatio načelo nespojivosti zvanja javnog bilježnika i odvjetnika. Kako je ta nespojivost bila zajamčena austrijskim propisima iz 1855. i 1871., odnosno ugarskim iz 1874., ova je odredba bila iznimno važna za hrvatsko-slavonsko područje na kojem su još uvijek, premda je to trebalo biti privremeno stanje, djelovali javni bilježnici koji su ujedno bili i odvjetnici. Do prvoga ozbiljnijeg nastojanja proširenja načela nespojivosti na cijelo hrvatsko-slavonsko područje došlo je usvajanjem Zakona o nespojivosti zvanja iz lipnja 1928.¹⁰² kojim je propisana nemogućnost istodobna obavljanja obaju zvanja. Još prije prihvaćanja zakona javila se u javnosti bojazan kako će njegovo provođenje izazvati brojne poteškoće, naročito u manjim mjestima gdje bi egzistencija javnih

Javnobilježnički akt o kupoprodaji iz 1939. g., koji je sastavio javni bilježnik Ivo Uglešić

⁹⁹ Spomenica Udruženja javnih bilježnika Kraljevine Jugoslavije (dalje: Spomenica Udruženja), Split, 1935., str. 22., 35., 48.
¹⁰⁰ Krešić, *op. cit.* u bilj. 89, str. 361. – 362.
¹⁰¹ Žilić, F., *Preuređenje pravosuđa u Banovini Hrvatskoj*, Savremeni, 1940., br. 5., str. 134. - 135.
¹⁰² Zakon o nespojivosti zvanja kralj. javnih beležnika sa zvanjem odvjetnika te o uređenju javnobeležničkih pristojba u ostavinskim predmetima u Hrvatskoj i Slavoniji od 11. juna 1928., ZŽUN, svezak X.-XI., br. 66., 1928.

bilježnika bila ugrožena, ako bi ih se lišilo dodatne financijske zarade od bavljenja odvjetništvom. Stoga se kao rješenje koje bi ujedno podržalo uvođenje načela nespojivosti predlagalo proširenje javnobilježničke nadležnosti. S druge strane, razdvajanje zvanja bilo je vrlo prihvatljivo u većim gradovima (npr. u Osijeku) gdje se smatralo nepravednim privilegirati pojedince te im omogućiti obavljanje obaju zvanja.¹⁰³ Na temelju tog Zakona javni bilježnici-odvjetnici bili su obvezni u roku od 30 dana od dana stupanja na snagu zakona izvijestiti Banski stol koju službu zadržavaju. Ako bi se propustili izjasniti, vrijedila je presumpcija da su se (prešutno) odrekli javnoga bilježništva. Prije nego što je u praksi zaživjelo ovo zakonsko uređenje donesen je Zakon o javnom bilježništvu koji je usvojio načelo nespojivosti zvanja, ali i izazvao brojne nejasnoće te odgodio rješavanje toga važnog pitanja. Stupanjem na snagu tog zakona svi javni bilježnici su se morali staviti na raspolaganje, no nastavljajući i dalje raditi do popunjavanja javnobilježničkih mjesta. Oni bilježnici koji su ujedno radili i kao odvjetnici u slučaju ponovnog imenovanja morali su u roku od trideset dana od dana primitka obavijesti o imenovanju prijaviti Banskom stolu koje zvanje žele zadržati. Potpuno oživotvorenje načela nespojivosti trebalo je uslijediti s osnivanjem javnobilježničkih mjesta u skladu s novim zakonom te njihovim popunjavanjem. Kako se u nekoliko navrata produljivao rok popunjavanja javnobilježničkih mjesta i nadalje su postojali javni bilježnici koji su svoje zvanje obavljali prema prijašnjim propisima te su ujedno bili ovlašteni istodobno raditi i kao odvjetnici, dok ministar pravosuđa tu mogućnost izričito ne ukine. Formulacija “prema prijašnjim propisima” izazvala je različita tumačenja te je bila povod sukoba između odvjetnika, onih koji su ujedno bili i javni bilježnici i onih koji su se isključivo bavili odvjetništvom. Ishodište sukoba bilo je očito neshvaćanje da su propisi na temelju kojih je bilo moguće istodobno obavljanje oba zvanja bili Zakon o nespojivosti zvanja iz 1928. te Zakon o advokatima iz 1929. Na temelju tih zakona mogućnost istodobnog obavljanja oba zvanja bila je predviđena samo za one odvjetnike koji su djelovali kao javni bilježnici 1. lipnja 1928. Prema tome, u svim slučajevima u kojima je javni bilježnik imenovan nakon 1. lipnja 1928. bilo je nemoguće istodobno obavljanje obiju funkcija, neovisno o tome što je to imenovanje bilo učinjeno prema tada važećem Bilježničkom redu. Također, niti imenovanje na temelju jugoslavenskog zakona, premda se možda radilo o imenovanju iste osobe na već prije postojeće bilježničko mjesto, ne daje za pravo istodobno se baviti odvjetništvom i bilježništvom. Stoga su (novo)imenovani javni bilježnici, tj. svi oni koji su imenovani nakon 1. lipnja 1928., bili dužni u zakonski propisanom roku od 30 dana odreći se odvjetništva.¹⁰⁴ Nerazumijevanje na relaciji Odvjetnička komora u Zagrebu – odvjetnici/javni bilježnici potaknulo je djelovanje Stola sedmorice. Sud je u svojim odlukama zauzeo stajalište kako javni bilježnik može i nadalje raditi kao odvjetnik, ako je na dan 1. lipnja 1928. faktično obavljao obje funkcije, a imenovan je na temelju Bilježničkog reda. Bilježnička imenovanja nakon 1. lipnja 1928. kao i imenovanja na temelju Zakona o javnim bilježnicima podrazumijevaju nespojivost bilježništva i odvjetništva, odnosno brisanje javnih bilježnika iz imenika

¹⁰³ *Nespojivost odvjetničkog i javnobilježničkog zvanja*, *Odvjetnik*, 1928., br. 2., str. 35. – 36.

¹⁰⁴ Više v. Krešić, M., *(Ne)spojivost javnobilježničkog i odvjetničkog zvanja u hrvatskim zemljama*, Uzelac, A.; Garešić, J.; Maganić, A., *Djelotvorna pravna zaštita u pravičnom postupku – Izazovi pravosudnih transformacija na jugu Europe*, *Liber amicorum Mihajlo Dika*, Zagreb, 2013., str. 686. – 689.

odvjetnika.¹⁰⁵ Spojivost zvanja bio je nemalen problem jer je prema izvješću na dan 1. srpnja 1937. na području Banskoga suda djelovao 121 javni bilježnik. Od tog broja njih 45 djelovalo je samo u funkciji javnih bilježnika, dok se 76 njih istodobno bavilo i odvjetništvom. Prema istom izvješću jedan od njih bio je nepravomoćno brisan iz odvjetničkog imenika dok je njih 75 bilo odvjetnicima i javnim bilježnicima još prije 1. lipnja 1928. pa se u skladu s tumačenjima zakona načelo nespojivosti nije moglo provesti u život. Nesuglasice u pogledu (ne)spojivosti bilježništva i odvjetništva nastavile su se i dalje, a broj odvjetnika-javnih bilježnika smanjivao se vrlo sporo te ih je 1940. još uvijek bilo 69.¹⁰⁶ U rujnu iste godine donesena je uredba o nespojivosti zvanja javnih bilježnika sa zvanjem odvjetnika i o stavljanju javnih bilježnika na raspoloživost.¹⁰⁷ Temeljem uredbe javnim bilježnicima koji su radili i kao odvjetnici prestalo je zvanje bilježnika 30 dana od dana stupanja na snagu uredbe, čime im je uskraćena mogućnost izbora jednog od zvanja te su mogli djelovati samo kao odvjetnici. Naravno, bili su slobodni aplicirati za mjesto javnog bilježnika pa, ako bi naknadno dobili imenovanje, morali bi se odreći i odvjetništva. Svi ostali javni bilježnici morali su se staviti na raspoloživost, ali su nastavili obavljati svoju funkciju do novog popunjavanja javnobilježničkih mjesta. Istom je uredbom ban dobio ovlast da roku od iduće tri godine svojim naredbama osniva nova bilježnička mjesta, ukida postojeća te uređuje njihovo područje djelovanja. Na taj se je način na hrvatsko-slavonskom području trebala, nakon više od osamdeset godina, ostvariti nespojivost istodobnog obavljanja javnobilježničkoga i odvjetničkog zvanja. Zadovoljstvo koje su odvjetnici, nešto manje odvjetnici-javni bilježnici, izrazili zbog donošenja ove uredbe bilo je potaknuto i razmišljanjima kako je rješavanje ovog pitanja pokazatelj neopravdanosti glasila o ukidanju javnog bilježništva u Banovini Hrvatskoj.¹⁰⁸ Smatralo se kako je institucija javnog bilježništva "...barem za dogledno vrijeme potrebna, dakako pod pretpostavkom da će je se prestati *kompromitovati* postupajući s njom kao sa sinekurom i nagradom za isključivo stranačke zasluge."¹⁰⁹ Nažalost, iskazani optimizam bio je neosnovan.

Javnobilježnička mjesta. Mjerila osnivanja javnobilježničkih mjesta bila su jasnije određena Zakonom o javnim bilježnicima nego prethodno važećim zakonodavstvom. Za područje svakoga sreskog (kotarskog) suda bilo je predviđeno jedno bilježničko mjesto, odnosno za područje s većim brojem stanovnika, na svakih trideset tisuća stanovnika imenovan je po jedan javni bilježnik. Za mjesta s više od četrdeset tisuća stanovnika, nakon saslušanja nadležnoga apelacijskog suda i nadležne javnobilježničke komore i točnog utvrđivanja broja stanovnika na temelju statističkih podataka, broj bilježnika se određivao na svakih dvadeset tisuća stanovnika. Za hrvatsko-slavonsko područje je temeljem ovih kriterija bio predviđen veći broj javnobilježničkih mjesta, premda taj broj nije mogao biti veći od broja javnobilježničkih

¹⁰⁵ Zaključak Stola sedmorice od 13. svibnja 1937., Rek. 472/1-37, *Odvjetnik*, 1937., br. 6., 146.; Usp. Rješidbu Stola sedmorice od 25. srpnja 1935. Rek 1059/1-1935., kojom je potvrđena odluka advokatske komore u Zagrebu od 19. lipnja 1935. br. 1454. - 1935., u: Rucenr, J.; Strohal, P., *Zbirka rješidaba Stola sedmorice*, svezak I., 1939., br. 386., str. 548 - 549.; *Odvjetnik*, 1932., br. 2., str. 1. - 2.; *Odvjetnik*, 1934., br. 2., str. 5. -7.; br. 3., str. 17. - 19.

¹⁰⁶ *Odvjetnik*, 1937., br. 7, str. 171.; *Odvjetnik*, 1940., br. 8., str. 183.

¹⁰⁷ Uredba o nespojivosti zvanja javnih bilježnika sa zvanjem odvjetnika i stavljanju javnih bilježnika na raspolaganje, br. 32307-III-1940. od 20. rujna 1940., ZZU, svezak I. - XII., 1940., br. 534.

¹⁰⁸ Više o tome v. Krešić, M., *op. cit.* u bilj. 1, str. 123. - 124.

¹⁰⁹ *Odvjetnik*, 1940., br. 8., str. 183.

NAREDBA

o određenju užih okoliša za petnaest javnobilježničkih mjesta u sjedištu sreskih sudova I. II. u Zagrebu.

Član 1.

Na temelju propisa stava 4. §-a 221. zakona o javnim bilježnicima od 11. rujna 1930. godine a nakon saslušanja predsjednika apelacionoga suda u Zagrebu i javnobilježničke komore u Zagrebu određujem za petnaest javnobilježničkih mjesta u sjedištu sreskih sudova I. i II. u Zagrebu slijedeće uže okoliše:

U prvi uži okoliš spada:

a) područje na periferiji grada omeđeno s istoka gradskom međom, s juga Maksimirskom cestom, sa zapada Domjanićevom preko Petrove ulice, Srebrnjakom, Bijeničkom cestom na Gorice i Goricama do gradske međe;

b) područje u sjedištu grada omeđeno Vlaškom ulicom, Draškovićevom pre-

*** Napomena: Uredba je objavljena u broju 81 Narodnih Novina od 10. travnja 1940. godine.

Naredba o određenju javnobilježničkih mjesta iz 1940. g.

mjesta postojećih prije stupanja na snagu novog zakona.¹¹⁰ Slijedom toga su broj i sjedišta javnih bilježnika bili uređeni Uredbom ministra pravosuđa 1931.¹¹¹ i to za područje apelacijskih sudova u Zagrebu, Splitu, Ljubljani i Novom Sadu te na području Vrhovnog suda u Sarajevu. Međutim, javnobilježnička mjesta na području sarajevskog suda nisu bila popunjena budući da je zakon naknadno stavljen izvan snage za to područje. Ipak, nakon osnivanja Banovine Hrvatske 1939. i preuređenja sudstva, iz teritorijalne nadležnosti okružnog suda u Petrinji bio je izdvojen *sreski* sud u Dvoru na Uni te pripojen okružnom sudu u Bihaću. Na taj način je ipak jedno javnobilježničko mjesto, Dvor na Uni, s područja Vrhovnog suda u Sarajevu bilo popunjeno.¹¹²

Spomenutom Uredbom iz 1931. na hrvatsko-slavonskom području tj. na području Banskog suda u Zagrebu najviše je javnobilježničkih mjesta, i to čak deset, bilo osnovano u Zagrebu. Po tri javnobilježnička mjesta osnovana su u Bjelovaru, Brodu, Osijeku i Rumi, a po dva u Vinkovcima, Virovitici, Vukovaru, Varaždinu, Đakovu, Đurđevcu, Zemunu, Koprivnici, Križevcima, Karlovcu, Novoj Gradiški, Požegi, Srijemskoj Mitrovici i Staroj Pazovi. Po jedno javnobilježničko mjesto bilo je osnovano u čak pedeset i pet hrvatsko-slavonskih naselja. Naknadno je, u razdoblju od 1933. do 1937., uslijed porasta broja stanovnika te pojačanoga pravnog prometa, opet povećan broj hrvatsko-slavonskih javnih bilježnika te je u skladu s tim bilo i detaljnije uređeno područje njihove nadležnosti.¹¹³

Na području Višega zemaljskog suda u Splitu utvrđena su četiri javnobilježnička mjesta u Splitu, dva u Šibeniku i Dubrovniku te po jedno javnobilježničko mjesto u Benkovcu, Biogradu, Budvi, Cavtatu, Drnišu, Hercegovom, Hvaru, Imotskom, Kastvu, Kistanjama, Kninu, Korčuli,¹¹⁴ Kotoru, Krku, Makarskoj, Metkoviću, Obrovcu, Omišu, Pagu, Perastu, Preku, Rabu, Sinju, Skradinu, Stonu, Supetru, Tijeku, Trogiru, Visu, Vrgorcu i Vrlici. Međutim, iz dostupnih podataka proizlazi kako u nekim od tih mjesta ipak nije uslijedilo imenovanje javnih bilježnika, npr. u Vrgorcu, dok se u nekim mjestima djelovanje javnog bilježnika ne spominje nakon, primjerice, premještanja (Skradin) ili smrti (Sinj) prethodnoga javnog bilježnika.¹¹⁵ S obzirom na kriterije određivanja javnobilježničkih mjesta nije neočekivano što broj javnih bilježnika na dalmatinskom području, za razliku od hrvatsko-slavonskog područja, nije rastao. Razloge tome treba tražiti u društveno-gospodarskim prilikama koje su vladale u Dalmaciji, a bile su posljedica talijanske okupacije dijela teritorija te slijedom toga administrativne nejelovitosti, zatim prometne izoliranosti, nedostatka kapitala, još uvijek prevladavajućih feudalnih

Odredba o ukidanju javnog bilježništva u Hrvatskoj iz 1941. g.

UKINUTA USTANOVA JAVNOG BILJEŽNIŠTVA

Potpisnik Dr. Ante Pavčić izdao je ove ustanovalne odredbe
Na prijedlog Ministra pravosuđa proklamirane i proglašene

ZAKONSKE ODREDBE O UKIDANJU JAVNOG BILJEŽNIŠTVA

1. Javno bilježništvo se ukida, a Zakon o javnim bilježnicima od 11. rujna 1930. godine se svim njegovim izmjenama i dopunama stavlja se izvan snage.

2. Svi javni bilježnici imaju predati sve svoje javnobilježničke spise, registre i pečete radi čuvanja nadležnom kotarskom sudu u roku od osam dana nakon stupanja na snagu Zakonske odredbe, a isto tako radi stvaranja u sudbeni položaj i gotovinu stranaka, izvane i predmete od vrijednosti. Nadležni sud će o sudbenom položaju obavijestiti stranke.

3. Provođenje ove Zakonske odredbe povjerava se Ministru pravosuđa.

4. Ova zakonska odredba stupa na snagu danom proglašenja u Narodnim Novinama i tim danom se stavlja izvan snage svi propisi koji su protivni ovoj Zakonskoj odredbi.

Zagreb, 18. travnja 1941.

POGLAVNIK
DRŽAVE HRVATSKE:

Dr. Ante Pavčić v. r.

ZAGREB, 19. travnja. Dokidanje javnog bilježništva predstavlja da jednodnevno otkriva naše jezike, još prije tridesetak godina bilo je kod nas kotarskih sudova, koji su sami obavljali sve javnosudbene poslove. Tako, na primjer, za područje kotarskih sudova u Križevcima i u Novom Marofu obavljali su javno bilježništvo sve do godine 1910.

1) Ministar pravosuđa dr. Mirko Peka savio je samo ove dva osnovna razloga za dokidanje javnog bilježništva.

JAVNA BILJEŽNIŠTVA NILA SU SINEKURE MELJENIKA REZIMA. POLOŽAJ JAVNOG BILJEŽNIŠTVA DIO JE SE SITUACIJOM Ljudima kao naograda, da bi i dalje radili za interese zemala.

DRUGI SOCIJALNI RAZLOG TRAZI, DA SE NARODU, NAROCITO SELJACIMA, OMOGUĆI STO LAKSE I JEFTINJE PRENEZITI NASLIJEDJENU IMOVINU OD RODITELJA NA SVOJE ODPAŠE CE POSREDA NAGRADA. STO SU SE DO SADA UBRZALI JAVNI BILJEŽNICI, IER CE TAJ POSAO BESPLATNO OBAVLJATI SUDOVU, A NASLIJEDNICI CE PLACATI SAMO DRZAVNU TAKSU ZA PRENEZ I PROPISANU BILJEZOVINU.

¹¹⁰ Usp. čl. 1. Zakona od 22. januara 1931. o izmjeni i dopuni §244. Zakona o javnim bilježnicima, *Službene novine Kraljevine Jugoslavije* od 31. januara 1931., br. 22.-VI.

¹¹¹ Uredba o utvrđivanju broja i sedišta javnih beležnika od 24. januara 1931. br. 7610, *Službene novine Kraljevine Jugoslavije* od 31. januara 1931., br. 22.-VI.

¹¹² Krešić, M., *op. cit.* u bilj. 1., str. 104.

¹¹³ Osnovana su nova i preuređena postojeća javnobilježnička mjesta u Zagrebu (1933., 1937.), Zlataru (1933.), Bjelovaru (1933., 1937.), Pakracu (1933.), Osijeku (1933., 1934.), Vukovaru (1934.), Jastrebarskom (1935.), Križevcima (1936.) i Županji (1936.); V. uredbes objavljene u: *Službenim novinama Kraljevine Jugoslavije*, godine 1933. i 1934., i u: ZŽU, godine 1936. i 1937.

¹¹⁴ Naknadno je sjedište javnog bilježnika iz Korčule (za kotareve/srezove Korčulu, Blato i Orebić) premješteno u Orebić. Uredba o izmjeni Uredbe o utvrđivanju broja i sedišta javnih beležnika od 13. maja 1931., *Zbornik Zakona i uredbas Kraljevine Jugoslavije*, god. 1931.

¹¹⁵ Jelaska Marijan, Z., *Članovi javnobilježničke komore Split i njihovi pripravnici tridesetih godina XX. stoljeća - I dio*, *Časopis za suvremenu povijest*, god. 35., br. 1., str. 100.

agrarnih odnosa te masovnog iseljavanja stanovništva koje je započelo krajem 19. stoljeća, ali se nastavilo i u razdoblju između dva svjetska rata.¹¹⁶

Nakon osnivanja Banovine Hrvatske uređenje javnog bilježništva postalo je dijelom nadležnosti bana i odjela za pravosuđe banske vlasti¹¹⁷ te je novo javnobilježničko mjesto bilo ustrojeno u Zagrebu u travnju 1940.¹¹⁸ Već iduće godine pokazalo se kako je to javnobilježničko mjesto bilo jedino, ali i posljednje koje je osnovano jer je nekoliko dana nakon osnivanja Nezavisne Države Hrvatske u travnju 1941. ukinuta institucija javnih bilježnika.

Uvjeti za imenovanje javnih bilježnika. Javni bilježnici su morali biti jugoslavenski državljani, poslovno sposobni, imati najmanje 30 godina života i završen neki od jugoslavenskih pravnih fakulteta u statusu redovitog studenta sa svim položenim ispitima.¹¹⁹ Nadalje, morali su imati vježbenički staž od pet godina, od toga najmanje dvije godine kod javnog bilježnika i jednu godinu na sudu, a preostale dvije godine vježbeničkog staža mogli su obaviti kod javnog bilježnika, odvjetnika, državnog pravobranitelja ili na sudu te položiti odvjetnički ili sudački ispit. Na području zagrebačkoga i splitskoga apelacijskog suda i nadalje je na snazi bila posebna naredba o polaganju javnobilježničkog ispita iz 1854.¹²⁰ Bez ispunjenja zakonom propisanog vježbeničtva na mjesto javnog bilježnika mogli su biti imenovani ratni invalidi koji su sudjelovali u “ratovima za oslobođenje i ujedinjenje”, a fakultet su završili prije proglašenja zakona. Osim ratnih invalida, na ispunjenje svih traženih uvjeta, uz iznimku državljanstva, godina života i poslovne sposobnosti, nisu bili obvezni niti npr. odvjetnici, ako su imali najmanje pet godina odvjetničkog staža, zatim državni pravobranitelji, predsjednici okružnih sudova, redoviti i izvanredni profesori pravnih fakulteta i dr. Također su se za mjesto javnih bilježnika, a bez ispunjenja uvjeta vježbeničke prakse i polaganja traženih ispita, mogle natjecati i osobe srpske, hrvatske i slovenske nacionalnosti koje su radile kao javni bilježnici na području bivše Austro-Ugarske, a u međuvremenu su stekle državljanstvo Kraljevine Jugoslavije. Javnobilježničkim vježbenicima s tih područja priznavao se vježbenički staž te položen javnobilježnički, odvjetnički i sudački ispit. S obzirom na značenje javnobilježničke službe kao službe od javnog povjerenja, bilježnikom nije mogla biti imenovana osoba koja je npr. bila osuđena zbog počinjenja kaznenog djela iz koristoljublja ili je zbog disciplinske presude otpuštena iz javne službe ili umirovljena te osoba pod stečajem.

Postupak imenovanja javnih bilježnika. Postupak imenovanja javnih bilježnika je u pravilu započinjao natječajem koji je morao biti objavljen u Službenim novinama Kraljevine Jugoslavije te službenom listu one banovine na području koje se popunjavalo javnobilježničko mjesto.

¹¹⁶ Šimončić-Bobetko, Zdenka. *Agrarno pitanje u Dalmaciji između dva rata (1918.-1941.)*, Povijesni prilozi, vol.8., br. 8., 1989., str. 91., - 141.

¹¹⁷ V. čl. 2. i čl. 3. Naredbe o djelokrugu odjela za pravosuđe od 3. prosinca 1939., br. 3595/III-39, *Organizacijono zakonodavstvo Banovine Hrvatske*, knjiga I., 1940., 42-45.

¹¹⁸ Uredba o osnivanju petnaestog javnobilježničkog mjesta sa sjedištem u Zagrebu br. 6055/40-III od 8. travnja 1940., ZZU, 1940., svezak I.-XII., br. 223.

¹¹⁹ Naknadno je čl. 2. Pravilnika za izvršenje određeno kako kandidat za mjesto javnog bilježnika može biti i osoba koja je studij završila na nekom stranom sveučilištu, ako je diploma nostrificirana prema Zakonu o nostrifikovanju (primanju) diploma sa stranih univerziteta i visokih škola od 6. lipnja 1930.; Zakon o nostrifikovanju (primanju) diploma sa stranih univerziteta i visokih škola od 6. juna 1930., *Službene novine Kraljevine Jugoslavije* od 11. juna 1930. br. 155-LVIII.

¹²⁰ Žilić, Šantek, *op. cit.* u bilj. 92., str. 23.

Natječaj je morala raspisati nadležna javnobilježnička komora u roku od tri tjedna od dana dobivanja naloga iz ministarstva pravosuđa. Rok prijave na natječaj nije smio biti kraći od mjesec dana ni duži od dva mjeseca, pri čemu ga je svaka komora određivala u okviru tih zakonskih granica te prema prilikama i potrebama svakog pojedinog slučaja. Komora koja je raspisala natječaj ujedno ga je i provodila te su kandidati javni bilježnici, odvjetnici, javnobilježnički i odvjetnički vježbenici molbe podnosili putem svojih strukovnih udruženja, a službenici putem svoje pretpostavljene vlasti. Sastavni dio molbe morali su biti prilozi kojima se dokazivalo ispunjenje traženih uvjeta. Javni bilježnici koji su već radili kao bilježnici morali su priložiti rješenje o prijašnjem imenovanju. Pristigle molbe s obrazloženim prijedlogom za imenovanje komora je dostavljala u roku od petnaest dana od završetka natječaja zagrebačkom odnosno splitskom apelacijskom sudu. Apelacijski sud je u daljnjih petnaest dana bio obvezan svoj izvještaj o natječaju te obrazloženi prijedlog imenovanja, koji je sadržavao i ocjenu suda o moralnim i stručnim kvalifikacijama kandidata, dostaviti ministarstvu pravosuđa koje je potom imenovalo javnog bilježnika. Pri popunjavanju javnobilježničkih mjesta prednost su trebali imati javni bilježnici i javnobilježnički vježbenici. Premda prilično jasno određen način imenovanja javnih bilježnika, ipak je omogućavao izigravanje pravila te se opet, kao i u prethodnom razdoblju, može zaključiti iz dostupnih podataka kako javni bilježnici ili nisu znali za raspisani natječaj ili njihove molbe nisu bile uzete u razmatranje te su se prazna javnobilježnička mjesta popunjavala pravnicima izvan javnobilježničkih krugova, odvjetnicima ili državnim činovnicima. S obzirom na to da se novi zakon počeo primjenjivati na već postojeću organizaciju javnog bilježništva i da su do tada postojeća javnobilježnička mjesta bila popunjena, zakonom je bilo propisano kako se svi zatečeni javni bilježnici stavljaju na raspolaganje s tim da do daljnjega, tj. do novog popunjavanja javnobilježničkih mjesta nastavljaju raditi. Najveći dio „starih“ javnih bilježnika ipak je bio ponovno imenovan jer su udovoljavali traženim uvjetima. Tako je zapravo bilježnicima koji su svoje mjesto stavili na raspolaganje, ministar pravosuđa mogao uskratiti ponovno imenovanje jedino ako su svojim djelovanjem izvan službe iskazivali nezadovoljstvo političkim prilikama u državi odnosno postojećom organizacijom vlasti Kraljevine Jugoslavije.¹²¹

Javnobilježnički djelokrug. Nadležnost javnih bilježnika bila je točno propisana te slično uređena kao i prijašnjim austrijskim zakonodavstvom. Javni bilježnici su tako obavljali poslove iz vlastitog djelokruga, poslove sudskog povjerenika, a mogli su sastavljati privatne isprave i podneske na zahtjev stranaka te su pritom postupali kao punomoćnici stranke. Javnobilježničke isprave i ovjereni otpravci, ako su bili u skladu sa zakonom, imali su snagu javne isprave.

Službeno područje djelovanja javnog bilježnika bilo je određeno kao područje okružnog suda na kojemu je bilježnik imao svoje sjedište. Bilježničko sjedište se nalazilo u sjedištu *sreskog* suda, a ako je više bilježnika imalo sjedište u istom *sreskom* sudu, nadležnost se protezala na cijelo područje njihova sjedišta. Kada su javni bilježnici djelovali kao sudski povjerenici

¹²¹ V. čl.1. st.2. Zakona o izmeni i dopuni Zakona o javnim beležnicima (notarima) od 30. maja 1931. br. 64506, *Službene novine Kraljevine Jugoslavije od 4. juna 1931. br. 123-XXXVI.*

imali su uže područje djelovanja (tzv. *rejon*) na području svojeg sjedišta. Tako je javni bilježnik mogao npr. voditi ostavinske postupke samo iza onih ostavitelja koji su imali prebivalište u njegovu rajonu. U Zagrebu je npr. do 1940. bilo ustrojeno najviše, čak petnaest javnobilježničkih mjesta te se pri osnivanju svakog novog mjesta ponovno određivao *rejon* pojedinoga javnog bilježnika i to navođenjem gradskih ulica koje ga omeđuju.¹²²

Početak javnobilježničke službe. Prije početka rada javni bilježnik je morao položiti jamčevinu, dobiti odobrenje službenog pečata i potpisa te položiti prisegu. Visina jamčevine ovisila je o sjedištu javnog bilježnika pa je u sjedištu apelacijskog suda iznosila 50 000 dinara, okružnog suda 25 000 dinara, a u ostalim mjestima 10 000 dinara. Polagala se kod okružnog suda u gotovini, vrijednosnim papirima ili zadužnicama, a nakon svakog smanjenja položene jamčevine morao se nadoknaditi umanjeni iznos. Jamčevina se vraćala javnom bilježniku odnosno njegovim nasljednicima nakon što je javnobilježnički ured prestao raditi zbog bilo kojeg razloga.¹²³ Nakon polaganja jamčevine bilježnik je morao dobiti odobrenje (suhoga i mokrog) pečata i (vlastoručnog) potpisa od strane okružnog suda. Pečat je bio okrugli i na njemu se nalazio državni grb i natpis s imenom i prezimenom te oznakom zvanja „javni bilježnik“ i sjedišta, ispisan ćirilicom i latinicom. I konačno je bilježnik za početak službe morao položiti prisegu pred predsjednikom okružnog suda. Prisegom se polagala vjernost vladajućem kralju Kraljevine Jugoslavije.

Prestanak javnobilježničke službe. Javnobilježnička služba je mogla prestati isključivo zbog razloga navedenih u zakonu, npr. uslijed ostavke ili upisa u odvjetnički imenik. Preuzimanje neke plaćene javne funkcije također je bio razlog prestanka javnobilježničke službe pa je tako Ivan Farolfi napustio službu kada je postao gradonačelnikom Visa, dok je Jovanu Ivčeviću, javnom bilježniku u Kninu, služba prestala jer mu je 1935. Okružni sud u Šibeniku izrekao pravomoćnu presudu u kaznenom postupku, nakon čega je brisan iz javnobilježničkog imenika.¹²⁴ Uz ove se razloge izdvajaju i slučajevi u kojima je javnom bilježniku utvrđena trajna nesposobnost za obavljanje službe zbog tjelesne ili duševne mane, kao i slučajevi u kojima su postojali razlozi za otvaranje stečaja, ali je zbog manjka bilježnikove imovine sud donio odluku da se stečaj ne otvara. Novina je bila i mogućnost da se javni bilježnik razriješi službe ako je iskazivao protivljenje postojećem državnom ustroju, odnosno ako je tražio promjenu državnog poretka. Taj je razlog prestanka službe iznimno važan ako se zna da je zakon donesen, stupio na snagu te se počeo primjenjivati u razdoblju Šestosiječanjske diktature, no i nakon uvođenja ustavnosti 1931., Kraljevina je zadržala obilježja centralizma i unitarizma te prikrivenog apsolutizma. Odluku o prestanku javnobilježničke službe donosili su, ovisno o pojedinom razlogu, ministar pravosuđa, javnobilježnička komora ili nadležni apelacijski sud, tj. zagrebački Banski stol odnosno splitski Viši zemaljski sud.

¹²² Naredba o određenju užih okoliša za petnaest javnobilježničkih mjesta u sjedištu sreskih sudova I. i II. u Zagrebu, ZZU, 1940., svezak I.-XII., br. 230.

¹²³ Više v. Krešić, *op. cit.* u bilj. 1, str. 119. – 120.

¹²⁴ Jelaska Marijan, Z., *Članovi javnobilježničke komore Split i njihovi pripravnici tridesetih godina XX. stoljeća - II dio*, Časopis za suvremenu povijest, god. 35., br. 2., str. 599. - 600.

Ukidanje javnog bilježništva. Stalne dvojbe oko zadržavanja ili ukidanja javnog bilježništva prisutne još od osnivanja Kraljevine konačno su razriješene početkom Drugoga svjetskog rata. Javno se bilježništvo na dijelu hrvatskog područja ipak nije održalo jer ga je Nezavisna Država Hrvatska ukinula u travnju 1941.¹²⁵ Dva su razloga bila navedena kao ključna za ukidanje, činjenica da je bilježništvo u jugoslavenskom razdoblju bilo „sinekura miljenika režima koja se dodjeljivala kao nagrada“ te nastojanje da se izbjegnu odnosno smanje troškovi u ostavinskim postupcima koje su sudovi trebali obavljati besplatno.¹²⁶ Kako su uslijed ukidanja javnog bilježništva brojni bilježnici ostali bez posla, ali i zanimanja jer nisu ispunjavali uvjete za odvjetništvo, vlasti su donijele odluku kojom je javnim bilježnicima bio omogućen upis u odvjetnički imenik bez propisane vježbe i bez propisanoga odvjetničkog ispita, ako su zadovoljavali druge tražene uvjete i kad su taj upis zatražili u određenom roku.¹²⁷ Osim vlasti NDH, nesklonost zadržavanju institucije javnih bilježnika pokazale su i komunističke vlasti. Još u rujnu 1944. Odjel za pravosuđe ZAVNOH-a istaknuo je kako “ ... javne bilježnike treba ukinuti jer su nepotrebni ... pokazala se (institucija javnog bilježništva, nap. a.) kao nezgodna, nesavremena i štetna.”¹²⁸ Predsjedništvo AVNOJ-a potom je u studenom 1944. donijelo odluku o ukidanju javnih bilježnika i javnobilježničkih komora, pri čemu su svi poslovi koje su bilježnici do tada vodili prešli na narodne sudove.¹²⁹ Stupanjem na snagu tog zakona ukinuta je institucija javnog bilježništva na cijelom jugoslavenskom području.

IV. JAVNO BILJEŽNIŠTVO U REPUBLICI HRVATSKOJ

Uvod. Nakon osamostaljenja 1991. godine u Hrvatskoj je započela opsežna reforma pravnog sustava kojom se htjelo izgraditi novi pravni poredak, prilagođen suvremenim potrebama te usklađen s kontinentalnoeuropskim pravnim porecima i odgovarajućim civilizacijsko-kulturnim krugom. Stvaranje novoga pravnog poretka odvijalo se putem zadržavanja odnosno preuzimanja postojećega pravnog sustava i njegova postupnog mijenjanja, ali i uvođenjem nekih novih pravnih rješenja odnosno institucija. Dio toga opsežnog zadatka svakako je predstavljalo uvođenje institucije javnog bilježništva, premda je zapravo riječ o obnovi rada institucije koja, kao što je već istaknuto, na hrvatskom prostoru ima iznimno bogatu tradiciju.

Uređenje javnog bilježništva. Polustoljetni prekid u djelovanju javnih bilježnika je predugo razdoblje te je proces obnove bio velik zahvat u pravni sustav koji je podrazumijevao izniman organizacijski i ljudski napor. Nositelj tih poslova bilo je Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske i tadašnji ministar Ivica Crnić. Zbog svojih zasluga ministar I. Crnić u ponovnom

¹²⁵ Zakonska odredba o ukidanju javnih bilježnika od 18. travnja 1941., *Zakoni, naredbe i odredbe (sudske struke)*, proglašeno od 11. travnja do 3. rujna 1941., knjiga I., (dalje: ZNO), br. 12.

¹²⁶ Iz obrazloženja ministra pravosuđa Vlade NDH Mirka Puka. Jelavić, Z., *Kratka povijest notarijata u Hrvatskoj za razdoblje 1512-1941.*, Javni bilježnik, 2007., br. 26, str. 49.

¹²⁷ Zakonska odredba o upisivanju bivših javnih bilježnika u imenik odvjetnika, ZNO, br. 133.

¹²⁸ Dopis Odjela za pravosuđe ZAVNOH-a upućen Komisiji za novooslobođene krajeve pri Predsjedništvu ZAVNOH-a s listom spornih problema iz oblasti pravosuđa koje bi trebalo riješiti prije konačnog oslobođenja zemlje, br. 1366/44 od 15. rujna 1944., ZAVNOH, *Zbornik dokumenata 1944 (od 10. svibnja do 31. prosinca)*, Zagreb, 1975., br. 101, str. 325 - 327.

¹²⁹ Odluka o ukidanju javnih bilježnika i javno-bilježničkih komora od 17. studenog 1944., *Službeni list Demokratske Federativne Jugoslavije*, 1945., knjiga I, br. 11.

ustrojavanju javnog bilježništva bio je imenovan počasnim predsjednikom Hrvatske javnobilježničke komore.¹³⁰ Pravnu podlogu uvođenja javnog bilježništva predstavljao je Zakon o javnom bilježništvu,¹³¹ čiji je nacrt izradio istaknuti profesor Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu dr. sc. Mihajlo Dika. Zanimljivo je spomenuti kako se prilikom ponovne uspostave javnog bilježništva zakonodavac koristio austrijskim propisima koji su time postali uzor stvaranja novoga pravnog okvira djelovanja hrvatskih javnih bilježnika. Zakon je na sjednici u srpnju 1993. usvojio Hrvatski sabor, a stupio je na snagu u rujnu iste godine. Početak primjene zakona je s planiranog 31. ožujka 1994. pomaknut na 1. listopada 1994. U tom je razdoblju doneseno niz podzakonskih akata, npr. Javnobilježnički poslovnik, Pravilnik o javnobilježničkim uredima te Pravilnik o privremenoj javnobilježničkoj tarifi, kojima se osigurala kvalitetna provedba bilježničkog zakona.

Ponovnim uvođenjem ove institucije u Republici Hrvatskoj je prihvaćen tzv. čisti latinski tip javnog bilježništva koji razumijeva odvojenost poslova javnog bilježništva od poslova odvjetništva.¹³² Tako i u zakonu izričito stoji kako javni bilježnik ne smije istodobno biti i odvjetnik. Smisao razlikovanja tih dvaju zvanja nalazi se u činjenici da je javni bilježnik kao samostalan i neovisan nositelj javnobilježničke službe koju obavlja kao osoba od javnoga povjerenja nepristran povjerenik stranaka. Istodobno je odvjetnik, također kao dio neovisne i samostalne službe, prije svega zastupnik stranke o čijoj pravnoj zaštiti mora voditi računa prilikom pružanja pravne pomoći. Osim što je javni bilježnik samostalan i neovisan nositelj javne službe te nepristrani povjerenik stranaka, on je diplomirani pravnik s položenim pravosudnim i javnobilježničkim ispitom i potrebnim iskustvom te osoba javnog povjerenja. Javni bilježnik ima pravo na nagradu za rad i na naknadu troškova u obavljanju poslova iz vlastitog djelokruga u skladu s javnobilježničkom tarifom te posebnim pravilnicima, ovisno o vrsti poslova (ostavina, ovrha i sl.) koje obavlja. Uz javne bilježnike djeluju i javnobilježnički prisjednici, savjetnici te vježbenici.

Zakon je u ovih dvadeset godina doživio vrlo male izmjene te je posljednji put mijenjan radi usuglašavanja hrvatskog zakonodavstva sa zakonodavstvom Europske unije (2009.). No za djelovanje javnih bilježnika značajnije su bile izmjene odnosno donošenje drugih propisa poput Ovršnog zakona (1996.) te Zakona o nasljeđivanju (2003.) kojima je omogućeno proširenje ovlasti javnih bilježnika zajamčeno Zakonom o javnom bilježništvu pa tako npr. od 2003. bilježnici djeluju kao povjerenici suda u ostavinskom postupku. Na ovaj je način, između ostalog, ostvaren značajni doprinos u rasterećenju sudova te su zadovoljene preporuke Europske unije o prepuštanju nespornih predmeta drugim osposobljenim pravosudnim subjektima, što javni bilježnici svakako jesu.

U već spomenutom jednogodišnjem razdoblju prije početka primjene zakona održani su tečajevi na kojima su pripremani kandidati za polaganje javnobilježničkog ispita, održani su

¹³⁰ Krajcar, D., *Hrvatsko javno bilježništvo (notarijat) na međunarodnoj sceni*, Javni bilježnik, 2009., br. 31., str. 11.

¹³¹ Zakon o javnom bilježništvu, *Narodne novine*, br. 78/93., 29/94., 16/07., 75/09.

¹³² O dvojicama koje su postojale kod zakonodavca prilikom uređenja javnog bilježništva v. Dika, *op. cit.* u bilj. 3, str. 91. – 92.

ispiti, raspisani su natječaji, a potom je 17. studenog 1994. imenovano prvih 153 javnih bilježnika. Njih 139 je idućeg dana, 18. studenog, položilo prisegu te se kao podsjetnik na te dane, odlukom Upravnog odbora Hrvatske javnobilježničke komore, u studenom obilježava Dan javnih bilježnika. Većina prvoimenovanih bilježnika je 2. siječnja 1995. otvorila vrata svojih ureda i započela s radom.

S početkom rada prvih javnih bilježnika, u veljači 1995. održana je osnivačka skupština Hrvatske javnobilježničke komore. Komora ima sjedište u Zagrebu, a čine je Skupština, Upravni odbor, Nadzorni odbor, Etičko povjerenstvo, Povjerenstvo za međunarodnu suradnju, Hrvatska javnobilježnička akademija, Stegovno tužiteljstvo te predsjednik Hrvatske javnobilježničke komore. Predsjednici Komore u proteklih dvadeset godina bili su: Ante Ilić (1995. – 2007.) i Ivan Maleković (2007. – 2013.), a od 2013. dužnost predsjednice obavlja Lucija Popov.

Skupština Komore u veljači 1995. usvojila je prvi Statut, a najnoviji Statut usvojen je u svibnju 2014. Statutom se uređuju: ustrojstvo, nadležnost, sastav, način izbora, prava i dužnosti tijela Hrvatske javnobilježničke komore, oblici udruživanja javnih bilježnika za područje jedne ili više jedinica lokalne samouprave, zajednički javnobilježnički uredi, prava i dužnosti javnih bilježnika, vršitelja dužnosti javnih bilježnika javnobilježničkih zamjenika te javnobilježničkih prisjednika, savjetnika i vježbenika prema Komori, tijela za pokretanje i vođenje stegovnog postupka, osnivanje Hrvatske javnobilježničke akademije i zaklada te druga pitanja značajna za javno bilježništvo koja nisu uređena Zakonom o javnom bilježništvu.

U srpnju 1995. g. Komora je usvojila Kodeks javnobilježničke etike, zamijenjen 2011. novim Kodeksom kojim se utvrđuju načela i pravila ponašanja javnih bilježnika u obavljanju službe i izvan nje na način kako to zahtijevaju dostojanstvo i ugled javnobilježničke službe. Osnovno je načelo javnobilježničke etike obavljanje javnobilježničke službe savjesno, pošteno i nepristrano, u skladu s Ustavom i zakonima Republike Hrvatske. Pritom je bilježnik dužan savjesno ispunjavati dužnosti koje proizlaze iz javnobilježničke službe, čuvati ugled javnog bilježništva pri obavljanju službe, ali i u privatnom životu. Slijedom toga svojim ponašanjem javni bilježnik mora služiti kao primjer humanosti, poštovanja ljudskih prava i ljudskoga dostojanstva te u svojem radu mora postupati nepristrano i bez predrasuda ili naklonosti u odnosu na rasu, boju kože, vjeru, nacionalnu pripadnost, životnu dob, bračni status, spolnu orijentaciju, socijalni i imovinski položaj, političku opredijeljenost i svaku drugu različitost svoje stranke.

Hrvatski javni bilježnici se, osim na državnoj razini u okviru Komore, okupljaju i na razini županija u okviru javnobilježničkog zbora, odnosno na razini više županija u okviru zajedničkih javnobilježničkih zborova, dok su javnobilježnički savjetnici, prisjednici i vježbenici okupljeni u Udruhu javnobilježničkih prisjednika, savjetnika i vježbenika pri Komori.

Kao stručna služba Komore osnovana je 2008. g. Hrvatska javnobilježnička akademija sa zadaćom da skrbi o stručnoj izobrazbi svojih članova, posebice praćenjem razvoja pojedinih, za javne bilježnike značajnih grana prava kako na nacionalnoj tako i na europskoj razini. Za obrazovanje te informiranje javnih bilježnika važno je i glasilo "Javni bilježnik" u kojem se

objavljaju različite odluke, akti i obavijesti tijela Komore, ali i stručni i znanstveni radovi s područja javnog bilježništva, i koje redovito izlazi od 1997. godine.

Međunarodna suradnja. Od obnove rada hrvatski javni bilježnici i njihova Komora ostvaruju značajnu međunarodnu djelatnost. Tako je Hrvatska javnobilježnička komora u svibnju 1997. postala članicom Međunarodne unije notarijata (*The International Union of Notaries, UINL*), čija je Komisija za međunarodnu notarsku suradnju (*International Notarial Cooperation Commission, CCNI*) u okviru svoje zadaće pružila podršku pri uvođenju javnog bilježništva u Hrvatsku. Od učlanjenja u Međunarodnu uniju notarijata, hrvatska Komora aktivno sudjeluje u radu njezine Komisije za europske poslove (*European Affairs Commission, CAE*).¹³³ Komora je 1998. sudjelovala u osnivanju Inicijative srednjoeuropskih javnih bilježništava, tzv. Heksagonale (*Cooperation of Central European Civil Law Notaries, CCEN*), zajedno s javnobilježničkim komorama Austrije, Mađarske, Češke, Slovačke i Slovenije, što je predstavljalo vrlo značajno organiziranje i djelovanje hrvatskih bilježnika na europskoj razini. Međutim, šire udruženje europskih javnih bilježnika predstavlja Vijeće notarijata Europske unije (*The Council of the Notariats of the European Union, CNUE*) u kojem su okupljeni javni bilježnici zemalja članica EU-a. Nakon što je Republika Hrvatska dobila službeni status kandidata za članstvo u EU-u (2004.) i hrvatski javni bilježnici dobili su status promatrača pri Vijeću, a punopravno članstvo 2013. ulaskom Hrvatske u EU. Znatno prije negoli je Hrvatska postala članicom CNUE-a, hrvatskim bilježnicima je omogućeno da postanu dijelom Europske notarske mreže (*European Notarial Network, ENN*) od njezina nastanka 2007.¹³⁴ Zadaća ENN-a je povezivanje članica Vijeća notarijata te pružanje međusobne pomoći i informacija u svim onim slučajevima koji uključuju međunarodni element. Od 2009. hrvatsko javno bilježništvo kao član promatrač dio je Europske mreže registra oporuka (*European Network of Registers of Wills Association, ENRWA*).¹³⁵ Također, hrvatska Komora sudjeluje i u radu Instituta za istraživanja i studije Europskog notarijata (*Institut de Recherches et d'Études notariales Européen, I.R.E.N.E.*).¹³⁶

Prije dvadeset godina na početku ove bilježničke priče dr. sc. M. Dika je navijestio da će budućnost hrvatskog bilježništva ovisiti o tome hoće li se uspjeti osigurati visoka razina stručnosti javnih bilježnika, njihova profesionalna odgovornost i integritet, potreban nadzor nad radom javnih bilježnika i uopće povjerenje u službu.¹³⁷ Danas, dvadeset godina kasnije 318 javnih bilježnika, 253 prisjednika, 94 savjetnika i 120 vježbenika svjedoče kako su se dano im povjerenje te uloženi trud isplatili. Tome su svakako pridonijeli i temelji modernoga javnog bilježništva postavljene u razdoblju 19. i početka 20. stoljeća.

¹³³ <http://www.uinl.org/1/home-page> (11. lipnja 2014.)

¹³⁴ <http://www.enn-rne-online.eu/homepage/> (11. lipnja 2014.)

¹³⁵ <http://www.arert.eu/?lang=en> (11. lipnja 2014.)

¹³⁶ <http://www.irene-eu.org/> (11. lipnja 2014.)

¹³⁷ Dika, *op. cit.* u bilj. 3., str. 40.